

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu • Alueet • 1/2017

Vähemmistöjen väliset suhteet:

Tutkimustuloksia ja toimintaehdotuksia

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 1/2017

Vähemmistöjen väliset suhteet:

Tutkimustuloksia ja toimintaehdotuksia

Teemu Pauha & Inga Jasinskaja-Lahti

Työ- ja elinkeinoministeriö

ISBN painettu: 978-952-327-185-2

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Tietotuki- ja julkaisuyksikkö, Anne-Marie Paakkari

Helsinki 2016

Kuvailulehti

Julkaisija	Työ- ja elinkeinoministeriö	17.1.2017	
Tekijät	Teemu Pauha & Inga Jasinskaja-Lahti		
Julkaisun nimi	Vähemmistöjen väliset suhteet: Tutkimustuloksia ja toimintaehdotuksia		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 1/2017		
Diaari/ hankenumero		Teema	Alueet
ISBN painettu	978-952-327-185-2	ISSN painettu	1797-3554
ISBN PDF	978-952-327-186-9	ISSN PDF	1797-3562
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-186-9		
Sivumäärä	63	Kieli	suomi
Asiasanat	etniset suhteet, vähemmistöjen väliset suhteet, etniset ja uskonnolliset vähemmistöt, konfliktien ennaltaehkäisy		
Tiivistelmä	<p>Raportti on systemaattinen katsaus etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen välisiä suhteita koskevaan tutkimukseen.</p> <p>Raportissa korostetaan, että ryhmien välisiä konflikteja ei tule ymmärtää pelkästään etnisyydestä tai uskonnosta johtuvina, vaan ryhmien välisten suhteiden muotoutumiseen vaikuttaa useat sosiaalisiin identiteetteihin kiinnittyvät tekijät. Lisäksi etnisyyden ja uskonnollisuuden kytkökset saattavat muuttua ajan myötä ja niihin vaikuttavat myös maahanmuuttajayhteisöjen ylijärjestyneet kontaktit. Raportissa käsitellään mm. yhteisen jaetun identiteetin, kulttuurisen etäisyyden, sosiaalisen hierarkian, välittömän ja välillisen kontaktin ja koetun tasa-arvon merkitystä ryhmien välisten suhteiden muotoutumiseen ja niissä tapahtuviin muutoksiin.</p> <p>Vähemmistöjen väliset suhteet eivät muodostu tyhjiössä, vaan ympäröivällä yhteiskunnalla on keskeinen vaikutus niihin. Ryhmän nauttima yhteiskunnallinen hyväksyntä ja arvonta sekä sen mahdollisuudet luoda kontakteja muihin ryhmiin vaikuttavat positiivisesti sen suhtautumiseen muihin ryhmiin.</p> <p>Kunkin vähemmistön oman identiteetin tukeminen, samalla kun rakennetaan yhdistävää kattoidentiteettiä ja yhteistä 'suurta tarinaa', nousee esiin. Lisäksi ryhmien välisten myönteisten kontaktien mahdollistaminen ja sitä tukevan yhdyskuntasuunnittelun merkitys saa empiiristä tukea.</p> <p>TEM:n yhdyshenkilö: työllisyys- ja yrittäjyysosasto/ Anne Alitolppa-Niitamo, puh. 029 504 7688</p>		
Kustantaja	Työ- ja elinkeinoministeriö		
Painopaikka ja vuosi	Lönnerberg Print & Promo, 2017		
Julkaisun myynti/ jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutitlaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Arbets- och näringsministeriet	17 Januari 2017	
Författare	Teemu Pauha & Inga Jasinskaja-Lahti		
Publikationens titel	Relationer mellan minoriteter: Forskningsresultat och åtgärdsförslag		
Publikationsseriens namn och nummer	Arbets- och näringsministeriets publikationer 1/2017		
Diarie-/ projektnummer		Tema	Regionerna
ISBN tryckt	978-952-327-185-2	ISSN tryckt	1797-3554
ISBN PDF	978-952-327-186-9	ISSN PDF	1797-3562
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-186-9		
Sidantal	63	Språk	finska
Nyckelord	etniska relationer, relationer mellan minoriteter, etniska och religiösa minoriteter, förebyggande av konflikter		
Referat	<p>Rapporten är en systematisk överblick av forskningen om relationerna mellan etniska och religiösa minoriteter.</p> <p>I rapporten betonas att konflikter mellan grupperna inte bör förstås som en följd av endast etnicitet eller religion, utan flera faktorer som anknyter till den sociala identiteten inverkar på hur relationerna mellan grupperna utformas. Dessutom kan etniska och religiösa kopplingar med tiden ändras, och även invandrargruppernas kontakter över gränserna inverkar på dem. I rapporten behandlas bl.a. betydelsen av en gemensam delad identitet, kulturellt avstånd, social hierarki, direkt och indirekt kontakt och upplevd jämlikhet för utformningen av relationerna mellan grupperna och förändringar i dem.</p> <p>Relationerna mellan minoriteterna uppstår inte i ett vakuum, utan det omgivande samhället har en väsentlig inverkan på dem. Den samhälleliga acceptans och uppskattning som gruppen möter och dess möjligheter att skapa kontakter till övriga grupper inverkar positivt på hur den förhåller sig till övriga grupper.</p> <p>Stödet för den enskilda minoritetens egen identitet, samtidigt som det byggs en förenande övergripande identitet och en gemensam "stor berättelse", lyfts fram. Möjliggörande av positiva kontakter mellan grupperna och betydelsen av samhällsplanering som stöder detta får empiriskt stöd.</p> <p>Kontaktperson vid ANM: Avdelningen för sysselsättning och företagande/ Anne Alitolppa-Niitamo, tfn 029 504 7688</p>		
Förläggare	Arbets- och näringsministeriet		
Tryckort och år	Lönnerberg Print & Promo, 2017		
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Economic Affairs and Employment	17 January 2017	
Authors	Teemu Pauha & Inga Jasinskaja-Lahti		
Title of publication	Relations between minorities: Research findings and proposals		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Economic Affairs and Employment 1/2017		
Register number		Subject	Regions
ISBN (printed)	978-952-327-185-2	ISSN (printed)	1797-3554
ISBN PDF	978-952-327-186-9	ISSN (PDF)	1797-3562
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-186-9		
Pages	63	Language	Finnish
Keywords	ethnic relations, relations between minorities, ethnic and religious minorities, conflict prevention		
Abstract	<p>The report is a systematic review of research on the relations between ethnic and religious minorities.</p> <p>The report points out that conflicts between groups should not be understood as being solely attributed to ethnicity or religion, but that the shaping of relations between groups is affected by multiple factors related to social identity. In addition, ethnicity and religious affiliations may change over time and are influenced by the cross-border contacts of immigrant communities. The report discusses, among other things, common shared identity, cultural distance, social hierarchy, direct and indirect contact, and perceived equality in the shaping of relations between the groups and in their changes.</p> <p>Relations between minorities are not formed in a vacuum, but the surrounding society has a vital effect on them. Social acceptance and appreciation enjoyed by the group and its ability to establish contacts with other groups positively affect the group's attitude to other groups.</p> <p>The notion of supporting each minority in their own identity while building an integrative identity and common 'great story' arises. In addition, the importance of opportunities for positive contact between groups and supportive community planning receive empirical support.</p> <p>Contact person at MEE: Employment and Entrepreneurship Department/Anne Alitolppa-Niitamo, tel. 029 504 7688</p>		
Publisher	Ministry of Economic Affairs and Employment		
Printed by (place and time)	Lönberg Print & Promo, 2017		
Publication sales/ Distributed by	Electronic version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

ESIPUHE

Itsenäinen Suomi on täyttämässä tasavuosia. Kunnioitettava sadan vuoden ikä innoittaa katsomaan taaksepäin: Miten maa ja sen väestö on muuttunut ja kehittynyt? Yksi näkökulma historialliseen tarkasteluun on erilaisten etnisten ja uskonnollisten vähemmistöryhmien esiintyvyys ja näkyvyys suomalaisessa yhteiskunnassa ja osana kansallista kokonaisuutta.

Tilanne on vaihdellut vuosikymmenten saatossa. Viime vuosikymmenien megatrendi on ollut globalisaatio, jonka yhtenä ilmenemismuotona ihmisten liikkuminen yli kansallisten rajojen on nopeasti yleistynyt. Suomi on saanut siitä osansa: muutto-
liike tänne ja täältä pois on merkittävä osa väestön muutosta ja sen myötä myös laajempaa yhteiskunnallista kehitystä.

Vähintäänkin yhtä tärkeää kuin on katsoa historiallista kehitystä ja ymmärtää nykyisyyttä menneen valossa, on katsoa eteenpäin ja pohtia niitä tietoon perustuvia päätöksiä, joita teemme saattaessamme Suomea seuraavalle vuosisadalleen. Tarvitsemme tietoa ja osaamista muun muassa siitä, miten voimme kehittää etnisten ja uskonnollisten ryhmien välisiä suhteita niin, että jokainen voisi tuntea sosiaalista osallisuutta ja tasa-arvoisuutta.

Meillä on taipumus luokitella ihmisiä eri ryhmiin. Tämä taipumus vaikuttaa monitukaisella tavalla etnisten ja uskonnollisten ryhmien välisiin suhteisiin. Etnisten suhteiden tutkimus ja tietämys on keskittynyt lähinnä enemmistön suhteeseen vähemmistöihin. Kotouttamisen osaamiskeskus on tilannut tämän tutkimuskatsauksen, joka kohdentuu vähän tutkittuun aiheeseen: etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen välisiin suhteisiin.

Asia on ajankohtainen, sillä ei vain maailmalla, mutta myös Suomessa on ollut etnisten tai uskonnollisten vähemmistöryhmien välisiä konflikteja. Toisaalta myös vähemmistöt ovat osoittaneet solidaarisuutta toisiaan kohtaan ja luoneet esimerkiksi yhteisiä yhdistyksiä ja toimineet yhteistyössä muun muassa monikulttuurisissa kohtaamispaikoissa. Yhteiskunnallisen kehityksen kannalta on entistä tärkeämpää edistää positiivista kehitystä, ei vain enemmistön ja vähemmistöjen välillä, vaan myös etnisten ja uskonnollisten vähemmistöryhmien välillä.

Työ- ja elinkeinoministeriön lämmin kiitos Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen sosiaalipsykologian oppiaineen osaaville tutkijoille, professori Inga Jasinskaja-Lahdelle ja uskontotieteen tohtorikoulutettava Teemu Pauhalle (PsM & TM) empiiriseen tutkimukseen tiukasti perustuvan ja samalla helposti luettavan tutkimuskatsauksen tuottamisesta. Erityisen arvokasta on raportin käytännönläheinen ote, joka on johtanut selkeisiin näkemyksiin siitä, mihin tekijöihin meidän on kiinnitettävä huomiota halutessamme edistää hyviä etnisiä suhteita. Katse tulevaisuuteen -kappale raportin lopussa saattelee satavuotiaan Suomen viisaasti kohti tulevaa.

Sisältö

ESIPUHE	7
Johdanto	11
Etniset, kansalliset ja uskonnolliset vähemmistöt Suomessa	17
Etnisten ryhmien väliset suhteet Suomessa.....	19
Uskonnollisten ryhmien väliset suhteet Suomessa.....	21
Vähemmistöjen välisiin suhteisiin vaikuttavia tekijöitä	23
Identiteetti	24
Johtaako oman ryhmän suosiminen aina toisen syrjimiseen?	24
Ryhmien kulttuurinen etäisyys ja sosiaalinen hierarkia	28
Yhteistä identiteettiä etsimässä	33
Kontaktihypoteesi.....	37
Välillinen kontakti ja kontaktin siirtovaikutus.....	39
Rakenteelliset tekijät.....	42
Monikulttuurisuusideologia	43
Diasporiset suhteet ja transnationalismi.....	44
Yhteenveto	49
Tutkimuksen anti käytännön toimenpiteille	53
Yhteinen identiteetti.....	53
Kontaktit ja dialogi.....	55
Ylirajaiset suhteet.....	57
Katse tulevaisuuteen	58
Lähteet	59

Johdanto

Erialaisten etnisten ja kulttuurivähemmistöryhmien kokema syrjintä ja rasismi ovat olleet paljon esillä ja tutkittuja aiheita niin Suomessa kuin muualla maailmassa. Vähemmistöryhmien keskinäiset jännitteet ja epäluulot ovat jääneet tähän verrattuna huomattavasti vähemmälle huomiolle. Maahanmuuton ja kulttuurisen monimuotoisuuden lisääntyessä on kuitenkin tärkeää pohtia myös vähemmistöjen välisiä suhteita. Etniset konfliktit eivät aina tapahdu vähemmistön ja enemmistön välillä, vaan myös vähemmistöillä on toisiinsa kohdistuvia ennakkoluuloja, stereotyyppioita ja suoranaista rasismia. Rajuimmillaan etnisten yhteisöjen väliset jännitteet ovat Suomessa purkautuneet joukkotappeluina, joita on ollut ainakin Linnanmäellä lokakuussa 2010, Kaisaniemen puistossa lokakuussa 2011 ja Turun kauppatorilla syyskuussa 2013.

Vähemmistöryhmien keskinäiset konfliktit saattavat myös muodostaa uhan laajemman yhteiskunnan turvallisuudelle. Suojelupoliisi toteaa marraskuussa 2015 julkaistussa terrorismin uhka-arviossa, että ”Syyrian ja Irakin konflikti ja siihen liittyvä vierastaistelijajailmiö ovat aiheuttaneet jännitteitä etnisissä yhteisöissä. Jännitteiden taustalla ovat poliittiset ja uskonnolliset erimielisyydet, kun yhteisö jakautuu konfliktin eri osapuoliin.”

Lähi-idän konfliktien pitkittyessä ja vaikeutuessa, tiedotusvälineissä onkin ilmaistu erityistä huolta yhtäältä shiia- ja sunnimuslimien ja toisaalta juutalaisten ja muslimien keskinäisten ongelmien kärjistyemisestä myös Euroopassa. Aiheeseen liittyvää suomalaista akateemista tutkimusta ei toistaiseksi ole, mutta naapurimaassamme Ruotsissa juutalaisvastaisuuden kasvuun on kiinnitetty huomiota jo kymmenen vuotta sitten (Tossavainen, 2005).

Konflikteihin ja ongelmiin keskittyminen antaa kuitenkin liian yksipuolisen kuvan vähemmistöjen keskinäisistä suhteista. Ryhmien välisten jännitteiden lisäksi onkin tärkeä kiinnittää huomiota myös vähemmistöjen väliseen solidaarisuuteen ja yhteisiin ponnistuksiin parantaa omaa yhteiskunnallista asemaa.

Tämä raportti keskittyy etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen keskinäisiin suhteisiin ja niitä käsittelevään tutkimukseen. Olemme siis rajanneet tarkastelun ulkopuolelle muunlaiset vähemmistöryhmät, esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt. Painoarvo, jonka eri vähemmistöryhmät saavat tässä katsauksessa, riippuu ennen kaikkea saatavilla olevan tutkimuksen määrästä. Monia tärkeitä ryhmiä jää vähäiselle käsittelylle yksinkertaisesti siitä syystä, ettei niistä toistaiseksi ole tutkittua tietoa. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi saamelaiset, romanit ja uskonnottomat.

Olemme pyrkineet systemaattiseen katsaukseen tähän asti tehdystä etnisten vähemmistöjen välisiin suhteista koskevasta kotimaisesta ja kansainvälisestä tutkimuksesta. Ryhmien välisten suhteiden pelkän kuvailun sijaan pyrimme kokoamaan yhteen eri tutkimuksissa nousseet tekijät ja mekanismit, jotka selittävät suhteiden muotoutumista tietynlaisiksi ja joiden kautta voidaan ennaltaehkäistä ryhmien välisiä konflikteja. Keskitymme tutkimukseen, joka voi auttaa ymmärtämään vähemmistöjen välisiä suhteita Suomessa. Tästä syystä emme käsittele esimerkiksi politiikan, historian ja antropologian piirissä tehtyjä, voimakkaan kontekstisidonnaisia tutkimuksia, jotka eivät ole yleistettävissä Suomen tilanteeseen. Tutkimuksen ollessa hyvin nuorta ja vähäistä Suomessa, katsaukseen sisällytettiin myös aiheesta tehdyt opinnäytetyöt aina kun ne olivat julkisesti saatavilla ja identifioitavissa haussa käytettyjen hakusanojen avulla.¹

Luodaksemme mahdollisimman kattavan kuvan vähemmistöjen välisten suhteiden dynamiikasta, olemme käyneet erikseen läpi kaiken viimeaikaisen sosiaalipsykologisen tutkimuksen, joka tarkastelee ryhmien välisiä suhteita vähemmistöjen näkökulmasta. Vähemmistöjen ja enemmistön välisiä suhteita tarkastelemme tässä katsauk-

1 Kirjallisuushaku tehtiin EBSCO-, SCOPUS-, ProQuest- ja Web of Science -tietokannoissa hakusanoilla "interminority" ja "minority-minority relations". Ensimmäinen hakusana tuotti yhteensä 111 osumaa ja jälkimmäinen hakusana yhteensä 6 osumaa. Tutkimusten todellinen määrä oli kuitenkin huomattavasti vähäisempi, koska sama tutkimus sisältyi usein useampaan tietokantaan. Hakua täydennettiin Google Scholarissa sekä ARTO- ja HELKA-tietokannoissa tehdyillä hauilla, joissa käytettiin edellä mainittujen hakusanojen lisäksi suomenkielisiä käsitteitä "vähemmistöjen välinen" ja "vähemmistöjen väliset suhteet".

nessa kuitenkin vain siltä osin, kuin se on oleellista varsinaisen aiheemme ymmärtämiseksi.

Kaksi suomalaista hanketta nousi keskeisiksi katsauksen kannalta: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian oppiaineessa parhaillaan tehtävä *Searching for Inclusive National Identity* (SINI) -hanke, jonka painopisteenä on tarkastella Suomessa asuvien venäjänkielisten, virolaisten ja somalien välisiä suhteita, sekä *Non Fighting Generation ry:n* Etnisten vähemmistöryhmien välisen rasmin ehkäisy-, tutkimus- ja kehittämishanke (EVVR), joka keskittyy menetelmien kehittämiseen käytännön monikulttuurisuustyötä varten. Jälkimmäisen hankkeen alkusysäys tuli nuorisokasvattajien käytännön työssään havaitsemista tappeluista eri etnisten ryhmien välillä (Kyllönen, 2016). Kansainvälisestä tutkimuksesta tärkeimmiksi, muihin kuin opiskelija-aineistoihin perustuviksi tutkimuksiksi paikantuivat yhtäältä amerikkalaiset tutkimukset afroamerikkalaisten, latinojen ja aasialaisten välisistä suhteista ja toisaalta Hollannissa ja Norjassa tehdyt tutkimukset eri uskonnollisten ryhmien välisistä suhteista.

Selvityksen tulosten ymmärtämisen kannalta on tärkeää tehdä muutama selvitys. Kirjallisuuden kirjosta ja eri lähestymistavoista johtuen käytämme tässä raportissa rinnakkain käsitteitä kulttuurivähemmistöt ja etniset ryhmät tekemättä niiden välille tarkempaa käsitteellistä eroa. Lisäksi, vaikka käsittelemme erikseen etnisiä ja uskonnollisia yhteisöjä, on syytä huomata, ettei tällaista jakoa useinkaan pystytä tekemään selvärajaisesti. Uskonto ja etnisyys ovat usein sekoittuneet toisiinsa jopa siinä määrin, että on vaikea sanoa, onko jokin määrätty konflikti ennen kaikkea uskonnollinen vai etninen. Jugoslavian hajoamissodat ovat tästä hyvä esimerkki: konfliktin kuluessa etninen ja uskonnollinen identiteetti kietoutuivat toisiinsa niin, että serbi samaistettiin ortodoksiin ja kroaatti roomalaiskatoliseen (Huhtala, 2015).

Etnisyyden ja uskonnon lisäksi myös erot poliittisessa vakaumuksessa saattavat nousta keskeisiksi. Esimerkiksi Turun irakilaisyhteisössä tekemässään etnografisessa tutkimuksessa Juntunen (2012) on havainnut, ettei uskonnollinen jako shiiojen ja sunnien välillä ollut ainoa sisäisiä jännitteitä aiheuttava tekijä, vaan vastakkaisasettelu muodostui osin yhteisön sekulaarien vasemmistolaisien ja uskonnollisempien edustajien välillä. Tässä raportissa korostamme, että ryhmien välisiä jännitteitä ei tulekaan ymmärtää pelkästään etnisyydestä tai uskonnosta johtuvina, vaan on otettava huomioon kaikki erilaiset sosiaaliset identiteetit, jotka vaikuttavat siihen, millaisiksi ryhmien keskinäiset suhteet muotoutuvat. Huomion kiinnittäminen esi-

merkiksi vain uskontoon saattaa johtaa siihen, että monet muut tärkeät taustatekijät jäävät huomiotta.

Lisäksi on huomioitava, että eri vähemmistöryhmät eivät nauti samaa yhteiskunnallista arvostusta ja statusta ja näin myös niiden välille muodostuu sosiaalinen tai etninen hierarkia. Etniset hierarkiat (esim. Hagendoorn, 1995) heijastavat usein kunkin vähemmistöryhmän kulttuurista etäisyyttä enemmistöryhmästä määrittäen kunkin ryhmän sosiaalisen statuksen yhteiskunnassa sekä ryhmien väliset suhteet. Pyrimme tässä selvityksessä näyttämään kulttuurietäisyyden ja etnisen hierarkian merkityksen vähemmistöjen välisten suhteiden problematiikassa.

Rajalinjat eivät aina kulje etnisten tai uskonnollisten ryhmien välillä vaan joskus myös niiden sisällä. Maahanmuuttajayhteisön sisäisiä hierarkioita saattaa syntyä esimerkiksi siitä, millä perusteella eri ihmiset oleskelevat Suomessa: työssäkäyvät voivat esimerkiksi suhtautua kielteisesti niihin, jotka ovat tulleet maahan puolisoina tai paluumuuttajina. (Kyllönen, 2016.)

Yksi etninen ryhmä voi myös jakautua useisiin klaaneihin, joiden keskinäiset välit ovat jännitteiset. Myös uskonnolliset ryhmät voivat jakautua alaryhmiin, joista osa myötäilee etnisiä ryhmäkuuluvuuksia ja osa taas vähemmistön sisäisiä eroja opillisissa tulkintoissa. Hyvänä esimerkkinä ensimmäisestä ovat ensimmäisen polven maahanmuuttajien perustamat islamilaiset yhteisöt, jotka perinteisesti ovat rajanneet kohderyhmäänsä paitsi uskonnollisesti myös etnisesti. Suomessa toimiikin useita tietyille etniselle ryhmälle (esimerkiksi somaleille tai albaaneille) suunnattuja moskeijoita. Jälkimmäisestä esimerkkinä taas ovat venäjänkieliset ortodoksit, joista osa kuuluu Suomen ja osa taas Venäjän ortodoksiseen kirkkoon Suomessa.

Etnisyyden ja uskonnollisuuden kytkökset saattavat kuitenkin muuttua ajan myötä. On esimerkiksi viitteitä siitä, että Suomessa kasvanut nuorten muslimien sukupolvi ei tunne oloaan kotoisaksi etnisiin perustein rajatuissa moskeijayhteisöissä. Kuluvan vuosikymmenen aikana onkin perustettu useita nuorten muslimien omia järjestöjä, jotka suuntaavat toimintaansa toisille nuorille muslimille näiden etnisestä taustasta riippumatta. Nuorten muslimien tärkeimmät uskonnolliset viiteryhmät eivät rajaudukaan etnisyyden vaan ikäluokan perusteella. (Pauha, 2015a.)

Lopuksi, vähemmistöjen välisten suhteiden ylitrajainen eli transnationaalinen ulottuvuus on aiheemme kannalta erityisen olennainen ilmiö: Maahanmuuttajaryhmät ylläpitävät yleensä yhteyksiä lähtö- ja alkuperämaihinsa, joiden tapahtumilla on vaikutusta myös maahanmuuttajien elämään uudessa kotimaassaan. Lisäksi monet etniset ja uskonnolliset vähemmistöt ovat levittäytyneet usean valtion alueelle muodostaen diasporisia yhteisöjä, mikä mahdollistaa esimerkiksi ryhmien välisten konfliktien helpon leviämisen maasta toiseen. (Vrt. Kyllönen, 2016.)

Etniset, kansalliset ja uskonnolliset vähemmistöt Suomessa

Suomen etniset ja kansalliset vähemmistöt voidaan jakaa karkeasti vanhoihin vähemmistöihin ja uudempiin maahanmuuttajiin. Edellisiin kuuluvat esimerkiksi saamelaiset, romanit, juutalaiset, tataarit ja niin sanotut vanhat venäläiset. Jälkimmäisiin puolestaan lukeutuu hyvin moninainen joukko erilaisia etnisiä, kielellisiä ja uskonnollisia ryhmiä, joiden tulo maahan on laajemmassa mittakaavassa alkanut 1970-luvulla, nousten huippuunsa 1990-luvulla Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena ja aivan viime päivinä Syyrian ja Irakin konfliktin seurauksena.

Suomessa asuvien maahanmuuttajien määrää voidaan arvioida esimerkiksi syntymämaan, äidinkielen tai kansalaisuuden perusteella. Vuoden 2013 lopussa Suomessa asui yhteensä 304 279 Suomen ulkopuolella syntynyttä (5,6 % väestöstä). Heistä lähes kaksi kolmasosaa (193 243) oli syntynyt jossain toisessa Euroopan maassa ja lähes puolet Suomen naapurimaissa, Venäjällä (64 798), Virossa (39 488) tai Ruotsissa (31 777). Aasiassa, Afrikassa ja Amerikoissa syntyneitä oli yhteensä hieman yli 100 000. (Tilastokeskus, 2014.) Somalialaiset ovat lukumääräisesti suurin Euroopan ulkopuolelta tulleet maahanmuuttajien ryhmä Suomessa. Vuoden 2013 lopussa Suomessa asui yhteensä 9 618 Somaliassa syntynyttä.

Syntymämaahan perustuva tilastointi antaa kuitenkin virheellisen kuvan tilanteesta, sillä tätä nykyä Suomessa kasvaa jo toinen sukupolvi, joka on 1990-luvulla tulleiden maahanmuuttajien lapsia. Tällöin kielitilastot voivat antaa luotettavamman kuvan maassa asuvien maahanmuuttajataustaisten henkilöiden määrästä. Esimerkiksi somaliaa äidinkielenään puhuvia on huomattavasti enemmän kuin mitä syntymämaan perusteella lasketut tilastot antavat ymmärtää, vuoden 2013 lopussa heitä oli yhteensä 15 789 (Tilastokeskus, 2014). Suomessa asuvien venäjänkielisten

kohdalla eri tilastot ovat enemmän yhteneväisiä; siinä missä noin 65 000 Suomessa asuvaa on syntynyt Venäjällä, venäjää äidinkielenään puhuvia on 66 379 (Tilastokeskus, 2014). On kuitenkin huomioitava, etteivät äidinkielitilastotkaan anna täysin luotettavaa kuvaa maassa asuvien maahanmuuttajataustaisten määrästä. Äidinkielen rekisteröinti perustuu aina kunkin henkilön antamiin omiin tietoihin, eikä se mahdollista useampaa kuin yhden äidinkielen. Näistä syistä monet maahanmuuttajataustaiset henkilöt, etenkin toisen sukupolven edustajat ja paluumuuttajat, on usein rekisteröity pelkästään suomenkielisiksi.

Väestön etnisen ja kielellisen taustan lisäksi myös Suomen uskonnollinen kenttä on monimuotoistumassa. Vaikka noin 74 % suomalaisista edelleen kuuluu Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon, kirkon jäsenmäärä on laskenut voimakkaasti erityisesti viime vuosikymmenen aikana. Suurin osa kirkosta eronneista ei liity mihinkään toiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan, ja uskontokuntiin kuulumattomien määrä onkin kasvanut voimakkaasti. Myös erilaisten ei-kristillisten uskonnollisten yhdyskuntien luku- ja jäsenmäärät ovat kasvussa. Yli tuhannen jäsenen ei-kristillisiä yhteisöjä ovat kuitenkin vain Jehovan todistajat, mormonit sekä suurimmat islamilaiset yhdyskunnat. (Ks. esim. Haastettu kirkko, 2012; Tilastokeskus, 2015.)

Maahanmuuttajavalttaisten uskonnollisten yhteisöjen kokoa on vieläkin vaikeampaa arvioida kuin maahanmuuttajien määrää yleensä. Suomessa on esimerkiksi arvioitu olevan noin 70 000 muslimia, mutta vain murto-osa heistä kuuluu johonkin uskonnolliseen yhdyskuntaan. Vuoden 2013 lopussa islamilaiden yhteisöjen yhteenlaskettu jäsenmäärä oli 11 125. (Pauha, 2015b.) Vähäinen järjestäytyminen uskonnollisiin yhdyskuntiin on kuitenkin tyypillistä myös muille kuin muslimitaustaisille maahanmuuttajille; Tilastokeskuksen (2015) mukaan vain 16 % Suomen vieraskielisestä väestöstä kuuluu johonkin uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Tuomas Martikainen (2011) on tehnyt muun muassa syntymämaata koskevien tilastojen perusteella arvioita maahanmuuttajien uskonnollisesta jakaumasta. Martikaisen arvioiden mukaan valtaosa maahanmuuttajista, noin 61 %, on kristittyjä. Seuraavaksi suurimmat ryhmät ovat muslimit (n. 19 %) ja uskonnottomat (n. 11 %).

Vuonna 2015 Suomeen saapui aiempiin vuosiin verrattuna moninkertainen määrä turvapaikanhakijoita, yhteensä 32 478. Luku on noin 5–20-kertainen muihin 2000-luvun vuosiin verrattuna. (Sisäministeriö, 2016.) Yli puolet hakijoista (20 485)

oli lähtöisin Irakista (Maahanmuuttovirasto, 2015). Jää nähtäväksi, kuinka moninkertaistunut turvapaikanhakijoiden määrä vaikuttaa Suomen väestörakenteeseen. Turvapaikanhakijoiden määrän kasvulla on todennäköisiä vaikutuksia ainakin Suomen uskonnolliseen kenttään ja erityisesti maahanmuuttajien uskonnolliseen jakaumaan. Valtaosa tuoreista turvapaikanhakijoista on lähtöisin muslimienemmistöisistä maista, mikä saattaa tulevana vuosina kasvattaa tuntuvasti Suomen muslimiväestön kokoa.

Seuraavaksi tehdään katsaus suomalaisen etnisten ja uskonnollisten vähemmistöryhmien välisiin suhteisiin tavoitteena niin kuvailla tutkimuksen tila kuin kartoittaa asenneilmapiiri ja ryhmien vuorovaikutuksessa olevia potentiaalisia ongelmakohtia. Tämän jälkeen siirrymme pääosin kansainvälisen tutkimuksen katsaukseen, joka antaa paremmin eväitä ymmärtää vähemmistöryhmien välisten suhteiden dynamiikkaa, niihin vaikuttavia tekijöitä ja säätelykeinoja.

Etnisten ryhmien väliset suhteet Suomessa

Poliisiammattikorkeakoulun laatiman selvityksen (Tihveräinen, 2016) mukaan Suomessa tehtiin vuonna 2015 yhteensä 74 ilmoitusta rasistisia piirteitä sisältävistä rikoksista, joissa sekä tekijä että uhri kuuluivat johonkin vähemmistöryhmään. Lukumäärä on kasvanut 21:llä edellisvuodesta, mutta vähemmistöjen välisten viharikosten osuus kaikista viharikoksista on pysynyt suunnilleen samana; mainitut ilmoitukset vastaavat yhteensä 7 prosenttia kaikista ilmoituksista, jotka vuonna 2015 koskivat rasistisia rikoksia, kun taas vuonna 2014 vastaava osuus oli 8 prosenttia (Tihveräinen, 2015; 2016).

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (Lehti ym., 2014) on laatinut raportin maahanmuuttajien tekemästä ja maahanmuuttajiin kohdistuvasta rikollisuudesta. Raportissa todetaan muun muassa, että maahanmuuttajien tekemät väkivaltarikokset kohdistuvat selvästi useammin muihin maahanmuuttajiin kuin väestöosuuden perusteella voitaisiin olettaa. Erityisen usein uhreiksi valikoituvat tekijän kanssa samalta maantieteelliseltä alueelta tulleet, mutta myös muihin maahanmuuttajaryhmiin kuuluvat joutuvat uhriksi väestöosuuteen nähden huomattavan usein. Kaiken kaikkiaan 42 % maahanmuuttajiin kohdistuvien pahoinpitelyiden tekijöistä oli toisia

maahanmuuttajia. Luvut ilmentänevät sitä, että väkivaltarikokset kohdistuvat yleensä niihin, joiden kanssa tekijällä on kanssakäymistä (Lehti ym., 2014).

Nina Kaukoma (2016) on kasvatustieteen pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt pääkaupunkiseudun alakoulun opettajien kokemuksia etnisten vähemmistöjen välisestä rasismista. Kaikki tutkimukseen osallistuneet opettajat olivat havainneet etnisten vähemmistöjen keskinäistä rasismia koulunsa oppilaiden keskuudessa. Rasis-tisen käyttäytymisen koetut syyt voitiin jakaa karkeasti neljään luokkaan: uskonto, kielitaito, kulttuuriset tekijät ja kotona opitut käytösmallit. Eri uskonnoista erityisesti islamin nähtiin aiheuttavan erimielisyyksiä lasten välillä. Heikko suomen kielen taito puolestaan hankaloittaa lasten välistä vuorovaikutusta ja lisää väärinymmärrysten vaaraa. Sanojen loppuessa turvaudutaan helposti väkivaltaan. Väärinymmärryksiä saattaa aiheutua myös kulttuurisista eroista; jotkin lapset ovat kulttuurinsa puolesta tottuneet esimerkiksi pienempään sosiaaliseen tilaan, minkä toiset lapset saattavat kokea uhkaavana. Opettajat kertoivat myös stereotyyppioista, joita lapsilla on muista maista ja kulttuureista ja joiden Kaukoma (2016) katsoo olevan selvästi peräisin lasten kotiympäristöstä.

Edellä mainittujen tutkimusten ohella vähemmistöjen välisiä suhteita Suomessa on tutkittu lähinnä sosiaalipsykologian alan piirissä. Sosiaalipsykologiset tutkimukset ovat pääosin kohdistuneet Suomen suurimpiin maahanmuuttajaryhmiin: venäjänkielisiin ja virolaisiin, jotka yhdessä muodostavat jopa kolmasosan Suomen ulkomaalaissyntyisestä väestöstä.

Sosiaalipsykologisista tutkimuksista ensimmäinen kohdistui nuorten venäjänkielisten maahanmuuttajien suhtautumiseen muihin Suomessa asuviin maahanmuuttajiin (Mähönen, Ihalainen & Jasinskaja-Lahti, 2013; ks. myös pro gradu -tutkielma, Ihalainen, 2012). Tutkimuksen tulokset osoittivat, että venäjänkielisten nuorten suhtautuminen muihin Suomessa asuviin maahanmuuttajiin oli keskimäärin myönteistä. He myös kokivat kanssakäymisen muiden vähemmistöryhmien kanssa positiivisena ja miellyttävänä sekä arvioivat vanhempiensa ja venäjänkielisten kavereidensa suhtautuvan muihin maahanmuuttajaryhmiin myönteisesti. Tutkimuksessa nousi esille useita ryhmienvälisiä asenteita sääteleviä tekijöitä, kuten etninen samaistuminen ja ympäristön normit, joita tarkastelemme seuraavassa luvussa tarkemmin.

Etnisten vähemmistöjen väliset suhteet ovat sittemmin saaneet vankemman jalansijan suomalaisessa sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa, osin syynä meneillään oleva, Suomen Akatemian rahoittama, professori Inga Jasinskaja-Lahden johtama SINI-hanke (*Searching for Inclusive National Identity*). Hankkeen fokuksessa ovat Suomessa asuvien venäjänkielisten ja virolaisten väliset suhteet, ja siinä kiinnitetään erityistä huomiota näiden ryhmien asenteisiin toisiaan kohtaan, ryhmien välillä oleviin eroihin yhteiskunnallisessa statuksessa, koettuun syrjintään sekä haluun edistää oman ryhmänsä ja toisen ryhmän asemaa yhteiskunnassa.

SINI-hankkeen tuloksista julkaistussa artikkelissa Asteria Brylka, Inga Jasinskaja-Lahti ja Tuuli Anna Mähönen (2016) ovat havainneet näiden kahden ryhmän välisten asenteiden ja vuorovaikutuskokemusten olevan yleisesti ottaen hyvin positiivisia. Kumpikin ryhmä kuitenkin arvioi suhteensa suomalaiseen enemmistöryhmään vielä sitäkin paremmaksi. Tutkijat myös huomasivat, että vähemmistöryhmien väliset suhteet olivat sitä parempia, mitä myönteisemmin kumpikin ryhmä koki suomalaisten suhtautuvan heihin. Silloin kuin suhteet suomalaisiin koettiin kielteisiksi, venäjänkielisten asenteet virolaisia maahanmuuttajia kohtaan olivat kielteisempiä, mutta ei toisin päin. Tutkijat selittivät tätä kielteisen kontaktin siirtovaikutusta ryhmien välisellä statuserolla (ks. myös seuraava luku).

Uskonnollisten ryhmien väliset suhteet Suomessa

Eri uskonnollisten yhteisöjen arjen yhteiselosta nykypäivän Suomessa on vähän tutkimusta. Harvoissa tähänastisissa tutkimuksissa on keskitytty ennen kaikkea Suomen islamilaisiin yhteisöihin ja niiden keskinäisiin suhteisiin, joihin liittyy myös erityisiä huolenaiheita. Islam on tällä hetkellä lukumääräisesti suurin ei-kristillinen uskonto Suomessa. Lisäksi on pelkoa, että sunnien ja shiiojen väliset erimielisyydet kärjistyvät Euroopassakin Syyrian ja Irakin kriisien sekä muiden Lähi-idän konfliktien myötä. Sisäministeriön laatima Väkivaltainen ekstremismi Suomessa -tilannekatsaus vuodelta 2014 esimerkiksi raportoi lisääntyvistä jännitteistä Suomen shiiojen ja sunnien välillä. Jännitteisiin liittyen on jo tehty ”pienimuotoisia, mahdollisesti shiia-sunna-vastakkainasetteluun liittyviä vahingontekoja, lievä pahoinpitely sekä huomiota osakseen saaneita laittomia uhkauksia” (Sisäministeriö, 2014).

Uskontotieteilijä Joonas Timonen (2016) tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan nuorten muslimien käsityksiä shiialaisuudesta ja sunnalaisuudesta. Tutkielmaa varten haastatellut nuoret suhtautuivat vaihtelevilla tavoilla sunnalaisuuden ja shiialaisuuden suhteeseen: yhdet korostivat islamin monimuotoisuutta, toiset taas katsoivat uskonnollisten erojen rajaavan toisen ryhmän islamin ulkopuolelle. Timosen (2016) tulokset eivät annakaan helppoa vastausta kysymykseen shiialaisten ja sunnalaisten nuorten keskinäisistä suhteista Suomessa. Yhtäältä haastatellut nuoret raportoivat lisääntyvistä jännitteistä shiiojen ja sunnien välillä. Avoimia konflikteja esiintyi heidän mielestään erityisesti sosiaalisessa mediassa ja eräät nuoret kertoivat todistaneensa myös esimerkiksi moskeijoissa tapahtuneita välikohtauksia. Toisaalta kaikki haastatellut pitivät valtaväestön taholta koettua syrjintää uskonnollisia erimielisyyksiä akuutimpana asiana; koska sekä sunnit että shiitit ovat yhtä lailla vaikeassa asemassa yhteiskunnassa, on keskinäiset erimielisyydet syytä laittaa sivuun.

Viimeistään 2000-luvulla on myös alettu kiinnittää huomiota Euroopan muslimiyhteisöjen keskuudessa esiintyviin juutalaisvastaisiin asenteisiin. Ilmiöstä puhutaan toisinaan "uutena antisemitisminä", vaikka onkin epäselvää, missä määrin se lopulta eroaa laadullisesti Euroopassa perinteisesti esiintyneestä juutalaisvastaisuudesta. (Frindte ym., 2012.) Jonathan Judaken (2008) näkee "uuden" ja "vanhan" antisemitismin eron "uudessa judeofobiassa" (*Judaeophobia*), jolloin juutalaisvastaisuus nojaa puhtaasti antisemitismin sijaan rasminvastaisesti muotoiltuihin kulttuurisiin, uskonnollisiin ja poliittisiin Israel-kriittisiin väitteisiin.

Mikael Tossavainen (2005) on nostanut antisemitismin kasvun ongelman esille Ruotsissa, jossa hän on havainnut muslimitaustaisten oppilaiden keskuudessa esiintyvää antisemitismia. Maykel Verkuyten (2007) on puolestaan tutkinut Hollannissa turkkilaistaustaisten sunnimuslimien suhtautumista muihin uskonnollisiin ryhmiin ja uskonnottomiin. Vastaajat antoivat positiivisimman arvion muslimeille ja negatiivisimmat uskonnottomille ja juutalaisille, kristittyjen ja hindujen saadessa neutraalit arviot ja näin sijoittuen näiden ryhmien väliin. Muslimiyhteisön kasvettua jo pidemmän aikaa myös Suomessa on merkille pantava, ettei Suomesta löydy tutkimusta Suomen muslimien ja juutalaisten välisistä suhteista.

Vähemmistöjen välisiin suhteisiin vaikuttavia tekijöitä

Ennakkoluulojen tutkimuksen klassikko, Gordon W. Allportin *The nature of prejudice* (1954), jättää vähemmistöjen väliset suhteet vähälle huomiolle. Allportin oletus oli, että enemmistöryhmä toimii myös vähemmistöjen viiteryhmänä, ja siksi vähemmistöt omaksuvat enemmistön stereotyyppiä ja kielteiset asenteet muita vähemmistöryhmiä kohtaan. (Ks. myös White & Langer, 1999.)

On luontevaa ajatella, että syrjitty vähemmistö pyrkii nousemaan yhteiskunnan arvoasteikossa samaistumalla enemmistöön ja omaksumalla tämän arvoja. Myöhempi tutkimus on kuitenkin tuominnut tällaisen käsityksen liian yksinkertaistavaksi. (Vrt. White & Langer, 1999.) Vähemmistöjen väliset suhteet ovat monimutkainen ilmiö, jonka muotoutumiseen vaikuttavat monet erilaiset psykologiset ja sosiaaliset tekijät.

Hindriks, Verkuyten ja Coenders (2014) tiivistävät vähemmistöjen välisiin suhteisiin vaikuttavat tekijät kolmeen: kategorisointiprosessit eli luokitukset, ryhmien väliset kontaktit ja akkulturaatio- eli kotoutumisprosessit. Mukailimme tässä luvussa Hindriksin ja kumppanien jaottelua. Käsittelemme aluksi sitä, kuinka ihmisten taipumus luokitella ihmisiä eri ryhmiin vaikuttaa ryhmien välisiin suhteisiin. Tämän jälkeen tarkastelemme ryhmien välisten arkielämän kohtaamisten vaikutuksia. Lopuksi siirrämme huomion yhteiskunnallisemmalle tasolle ja tarkastelemme integraatioideologioiden ja muiden rakenteellisten tekijöiden merkitystä.

Identiteetti

Identiteetti on keskeinen käsite ryhmien välisten suhteiden kannalta. Käsitteen merkitys on kuitenkin kaikkea muuta kuin yksiselitteinen; sanaa ”identiteetti” käytetään yleisesti sekä arkikielessä että eri tieteenaloilla, mutta siihen liitetään huomattavan erilaisia merkityksiä eri käyttöyhteyksissä.

Eräs yleinen käytäntö on jaotella identiteettiä henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen identiteettiin. Liebkindin (1998) mukaan henkilökohtaiseen identiteettiin kuuluvat ne ominaisuudet, jotka yksilö kokee juuri hänelle itselleen ominaisina ja jotka siten erottavat hänet muista. Yksilön sosiaalinen identiteetti taas muodostuu siitä, mikä yhdistää häntä muihin ja millaisissa ryhmissä hän on jäsenenä. Yksilön kokemus kuulumisesta tiettyyn sukupuoleen, kansakuntaan, ikäluokkaan, etniseen ryhmään tai uskonnolliseen yhteisöön sekä hänen näille eri ryhmäjäsenyyksilleen antamansa merkitykset muodostavat hänen erilaiset sosiaaliset identiteettinsä (Tajfel, 1979), joiden merkitys voi vaihdella eri elämänalueille ja elämän eri vaiheissa.

Etninen identiteetti on aiheemme kannalta erityisen keskeinen käsite. Etnisellä identiteetillä tarkoitetaan yksilön kokemusta kuulumisesta tiettyyn etniseen ryhmään ja hänen tälle ryhmäkuulumiselle antamaansa merkitystä. Voimakas etninen identiteetti ennakoii myönteistä suhtautumista omaan ryhmään, mutta käsitteellisesti nämä kaksi ovat eri asioita; edellinen liittyy henkilön suhteeseen omaan itseensä, jälkimmäinen taas hänen suhteeseensa muihin ihmisiin. (Vrt. Phinney, Ferguson & Tate, 1997.)

Käsitlemme seuraavaksi vähemmistöjen välisten suhteiden kannalta oleellista tutkimusta sosiaalisesta identiteetistä.

Johtaako oman ryhmän suosiminen aina toisen syrjimiseen?

Sosiaalisen identiteetin teoria (*Social identity theory*, SIT; Tajfel, 1979; Tajfel & Turner, 1982) on vakiinnuttanut asemansa eräänä keskeisimmistä ryhmien välisiä suhteita selittävästä teorioista. Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan ryhmät pyrkivät erottumaan muista ryhmistä ja siten ylläpitämään omaa positiivista identiteettiään. Lisäksi tutkimus on osoittanut, että ihmisille on luontaista asettaa oma, niin sanottu sisäryhmänsä etusijalle. Oman sisäryhmän suosiminen näkyy arjessa esimerkiksi

silloin, kun raumalainen kannattaa Lukkoa SM-liigassa, suomalainen äänestää kotimaataan Euroviisuissa tai ammunnan harrastaja vastustaa aselakien kiristämistä.

Oman sisäryhmän asettaminen etusijalle näkyy jopa silloin, kun ryhmäjako on tehty avoimen mielivaltaisesti. Esimerkiksi Henry Tajfelin klassisissa 1970-luvun minimaalisten ryhmien kokeissa oman ryhmän suosintaa esiintyi jopa silloin, kun ryhmät oli jaettu keinotekoisesti yksittäisen piirteen, kuten paidan värin tai uskotellun mieltymyksen, avulla. Myöhemmin Rubin, Paolini ja Crisp (2010) ovat käyttäneet samankaltaista kokeellista asetelmaa osoittaakseen, että jopa keinotekoinen jako maahanmuuttajiin ja ei-maahanmuuttajiin aiheuttaa kielteisempiä asenteita ensimmäisiä kohtaan.

Oman sisäryhmän suosiminen on havaittavissa myös vähemmistöryhmien välisissä suhteissa. Phinneyn, Fergusonin ja Taten (1997) tutkimuksessa todettiin, että nuoret afrikkalaisamerikkalaiset, aasialaisamerikkalaiset ja latinot Yhdysvalloissa suhtautuivat selkeästi myönteisemmin omaan ryhmäänsä kuin muihin tutkittuihin vähemmistöryhmiin. Sama ilmiö on havaittavissa Euroopassa; Hindriksin ja kumppaneiden (2014) tutkimuksessa esimerkiksi todettiin, että Alankomaiden marokkolaiset ja turkkilaiset suosivat omaa etnistä ryhmää muiden ryhmien kustannuksella. Verkuynen (2007) aiemmassa tutkimuksessa turkkilaistaustaisten sunnimuslimien positiiviset arviot muslimeista ennustivat negatiivisia arvioita erityisesti juutalaisia ja uskonnottomia kohtaan.

Nämä tutkimukset saattavat kuitenkin antaa sen virheellisen kuvan, että oman sisäryhmän suosintaa seuraisi automaattisesti ulkoryhmän syrjintä. Näin ei kuitenkaan ole, vaan ryhmäjäsentyys voi olla ulkoryhmäasenteiden kannalta myönteinen tai kielteinen tekijä riippuen siitä, mitä ryhmäjäsentyys kullekin ryhmän jäsenelle tarkoittaa ja miten sitä mitataan. Esimerkiksi Mähönen, Brylka ja Jasinskaja-Lahti (2014) ovat havainneet tutkiessaan Venäjältä Suomeen muuttaneita venäjänkielisiä, että voimakas venäläinen identiteetti oli myönteisessä suhteessa kaikkien etnisten ryhmien kulttuurien säilyttämistä korostavan monikulttuurisuuden tukemiseen silloin, jos venäläisyyden ei sisällynyt etnisen ylemmyyden tunteita.

Kaukomaan (2016) pro gradu -tutkielmaa varten haastatellut opettajat kokivat venäläistaustaisten nuorten viettävän paljon aikaa keskenään ja samaistuvan voi-

makkaasti omaan ryhmäänsä. Tällä nähtiin olevan myös kielteisiä seuraamuksia. Kaukomaa (2016, 53–54) esittää seuraavan aineistolainauksen:

*Venäläis-virolaisil nuoril tuli välillä ehkä just vähän semmonen **isotteleva asenne**. [- -] Et herkästi tota he ehkä sit asettu siihen kiusaajan asemaan. **Se oma ylpeys ja sellanen oli ehkä aika voimakasta**. [korostus alkuperäisessä]*

Jo vuonna 1954 Allport huomautti, että voimakas kiintyminen omaan ryhmään tai ryhmiin ei välttämättä liity vihamielisyyteen ulkoryhmiä kohtaan. Alan klassikoksi on myös muodostunut Marilyn Brewerin katsausartikkeli vuodelta 1999, ”The Psychology of Prejudice: Ingroup Love and Outgroup Hate?”, jossa Brewer osoittaa, että voimakas ryhmäsamaistuminen on riippumaton kielteisistä asenteista ulkoryhmiä kohtaan ja että sisäryhmän suosinnan ja ulkoryhmän syrjinnän taustalla vaikuttavat eri motivaatiotekijät.

Tutkimukset ovatkin pyrkineet selvittämään, onko esimerkiksi voimakas samaistuminen sisäryhmään ulkoryhmäasenteita heikentävä vai parantava tekijä. Tulokset ovat ristiriitaisia: esimerkiksi yllä mainitun Hindriksin ym. (2014) tutkimuksessa vähemmistöjäsenien voimakas etninen identiteetti oli yhteydessä oman etnisen ryhmän suosimiseen muiden ryhmien kustannuksella, kun taas Phinneyn ym. (1997) tutkimuksessa etninen identiteetti ennakoivat myönteistä asennoitumista niin omaan etniseen ryhmään kuin myös muihin etnisiin vähemmistöihin. Scott Cummingsin ja Thomas Lambertin (1997) tutkimuksessa todettiin vastaavasti, että omaan ryhmäänsä kielteisimminkin suhtautuvat afrikkalaisamerikkalaiset suhtautuivat muita kielteisemmin myös latinoihin ja aasialaisamerikkalaisiin. Cheri L. Philip (2010) ja kumppanit sitä vastoin totesivat, että ylpeys omassa etnisyydessä ennakoivat Yhdysvaltoihin muuttaneiden intialaisten kielteisiä asenteita afrikkalaisamerikkalaisia kohtaan, mutta vastaavaa yhteyttä ei näkynyt Yhdysvalloissa kasvaneiden amerikanintialaisten keskuudessa.

Voimakas samaistuminen omaan vähemmistöryhmään ennakoivat siis tutkimuksesta riippuen joko keskimääräistä myönteisempää tai kielteisempää suhtautumista muihin vähemmistöihin. Verkuytenin (2007) tutkimus monimutkaistaa kuvaa entisestään. Tutkimukseen osallistuneet turkkilaistaustaiset muslimit Hollannissa arvioivat juutalaisia ja uskonottomia selvästi kielteisesti, mutta vahva muslimi-identiteetti selitti vain oman sisäryhmäsuosinnan ja uskonottomien syrjinnän; mitä tar-

keämpää muslimi-identiteetti oli vastaajalle ja mitä suuremman osan hänen minäkäsityksestään se muodosti (totaalinen identiteetti), sitä positiivisemmin hän arvioi omaa uskonnollista sisäryhmäänsä ja sitä kielteisemmin hän suhtautui uskonnottomiin. Muslimi-identiteetillä ei kuitenkaan ollut yhteyttä suhtautumiseen muita uskonnollisia ryhmiä kohtaan. Voimakas sisäryhmäidentiteetti saattaa siis johtaa kielteisempiin asenteisiin vain tiettyjä ryhmiä kohtaan.

Nadezhda Lebedeva ja Alexander Tatarko (2008) ovat tarkastelleet etnisten ryhmien keskinäisiä asenteita monietnisillä alueilla Etelä-Venäjällä. Tutkimuksessa tarkasteltiin erilaisten psykologisten ja demografisten tekijöiden yhteyttä siihen, miten etniset vähemmistöt suhtautuivat alueen muihin etnisiin ryhmiin.² Etnisen identiteetin voimakkuuden lisäksi tutkijat tarkastelivat myös sen emotionaalista latausta; positiivisen etnisen identiteetin – etnisen ylpeyden – sijasta henkilöllä voi olla negatiivinen etninen identiteetti, jota luonnehtii kielteisyys ja häpeän tunne omaa etnisyyttä kohtaan.

Lebedeva ja Tatarko (2008) tekevät käsitteellisen eron myös suvaitsemattomuuden ja eronteon välille. Heidän tutkimuksessaan suvaitsemattomuudella tarkoitetaan haluttomuutta olla tekemisissä muiden ryhmien kanssa, kun taas eronteko tarkoittaa yleisemmin huomion kiinnittämistä etnisyyteen tai uskontoon ryhmiä erottavana tekijänä. Lebedevan ja Tatarkon havaintojen mukaan nämä kaksi etnisten suhteiden puolta ovat yhteydessä jossain määrin erilaisiin taustatekijöihin. Etninen suvaitsemattomuus oli yhtäältä yhteydessä etnisen identiteetin epävarmuuteen, toisaalta myös positiivinen etninen identiteetti ja ylpeys omasta etnisyydestä ennakoivat suvaitsemattomia asenteita. Jos taas henkilöllä oli voimakas uskonnollinen identiteetti, perusti hän tyypillisesti ihmisten väliset eronteot näiden uskuntoon eikä niinkään etnisyyteen.

Ruud Koopmans (2015) on puolestaan toteuttanut laajan kyselytutkimuksen, johon on osallistunut turkkilais- ja marokkolaistaustaisia muslimeita Saksasta, Ranskasta, Alankomaista, Belgiasta, Itävallasta ja Ruotsista. Tutkimukseen osallistuneista muslimista kaikkiaan 45 % piti juutalaisia epäluotettavina, kun taas kristityistä vastaavia

2 Tutkijat eivät erotelleet vähemmistön suhtautumista enemmistöön ja suhtautumista muihin vähemmistöihin. Heidän tuloksiaan ei täten voida suoraan yleistää koskemaan etnisten vähemmistöjen keskinäisiä suhteita.

asenteita oli vain yhdeksällä prosentilla. Turkkilaistaustaiset muslimit olivat marokkolaistaustaisiin verrattuna selkeästi epäluuloisempia juutalaisia kohtaan.

Koopmansin (2015) tutkimuksessa todettiin myös, että fundamentalistiset asenteet ovat verrattain laajalle levinneitä tutkittujen muslimiyhteisöjen keskuudessa. Fundamentalismi³ puolestaan oli yhteydessä vihamielisyyteen useita eri ulkoryhmiä kohtaan, ja fundamentalistit suhtautuivat muita kielteisemmin myös juutalaisiin. Erot muslimien ja kristittyjen asenteissa juutalaisia kohtaan selittyivätkin suurelta osin sillä, että fundamentalismi oli muslimien keskuudessa kristittyjä yleisempää.⁴

Yllä mainitut tutkimukset osoittavat, että identiteetin voimakkuuden lisäksi myös siihen liitetyt merkitykset ovat olennaisia. Esimerkiksi Koopmansin (2015) tutkimuksessa voimakas uskonnollinen identiteetti ei itsessään – ilman fundamentalismia – ollut juurikaan yhteydessä ennakkoluuloihin ja kielteisiin asenteisiin ulkoryhmiä kohtaan.⁵ Samoin Mähösen ym. (2014) tutkimuksessa vahva positiivinen etninen identiteetti ilman etnistä ylemmyyden tunnetta oli myönteinen monikulttuurisuuden kannattamista ennustava tekijä. Pelkkä etninen tai uskonnollinen identiteetti itsessään ei siis johda vihamielisyyteen muita ulkoryhmiä kohtaan, mutta tietynlainen – omaa ylemmyyttä korostava, taaksepäin katsova ja vaihtoehtoisille tulkinnoille kielteinen – identiteetti on riskitekijä.

Ryhmien kulttuurinen etäisyys ja sosiaalinen hierarkia

Aiemmin tässä luvussa kuvatut minimaalisten ryhmien kokeet osoittavat, että jo ryhmäjako itsessään vaikuttaa ihmisten välisiin suhteisiin riippumatta siitä, millä perusteella jako on tehty. Koopmans (2015) sekä monet muut edellä käsitellyt tutkimukset kuitenkin osoittavat, että myös sosiaalisiin kategorioihin liitetyillä merkityk-

3 Koopmansin (2015) määritelmän mukaan fundamentalismilla on kolme tuntomerkkiä: (1) pyrkimys palata menneisyydessä asetettuihin ikuisiin ja muuttumattomiin periaatteisiin, (2) vain yksi hyväksytty tulkinta näille periaatteille ja (3) uskonnollisten määräyksien asettaminen maallisten lakien yläpuolelle.

4 Kaikkiaan 44 % tutkimukseen osallistuneista muslimeista hyväksyi kaikki kolme väitettä, jotka mittasivat edellisessä alaviitteessä mainittuja fundamentalismin tuntomerkkejä. Osuus on huomattavan korkea verrattuna kristittyihin vastaajiin, joista vain alle 4 % oli valmis hyväksymään kaikki väitteet.

5 Koko aineiston tasolla ei todettu merkitsevää yhteyttä uskonnollisuuden ja kielteisten ulkoryhmäasenteiden välillä, kun fundamentalismi otettiin analysissa huomioon. Muslimien keskuudessa uskonnollinen identiteetti ja vihamielisyys ulkoryhmiä kohtaan olivat yhteydessä, mutta yhteys oli huomattavan heikko verrattuna fundamentalismin vaikutukseen.

sillä on väliä. Toisin kuin minimaalisten ryhmien kokeissa, tosielämässä ryhmät eivät ole vapaita ominaisuuksista, vaan eri ryhmiin ja niiden jäseniin liitetään monenlaisia mielikuvia, oletuksia ja stereotyyppioita.

Vähemmistöjen käsitykset toisistaan heijastelevat usein yhteiskunnassa laajemmin vaikuttavaa etnisten ryhmien arvojärjestystä eli etnistä hierarkiaa. Suomessa etnisen hierarkian pohjalla ovat ennen kaikkea somalialaiset: Asennetutkimusten mukaan somalialaisiin suhtaudutaan kielteisemmin kuin muihin maahanmuuttajaryhmiin (Jaakkola, 2009). Heihin kohdistuu myös muita etnisiä vähemmistöjä enemmän viharikollisuutta (Tihveräinen, 2015). Erika Forsell (2016) on todennut sosiaalipsykologian pro gradu -tutkimuksessaan, että eri etnisiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret ylläpitävät negatiivisia käsityksiä somaleista. Tällaisia käsityksiä esiintyi jopa somalinuorten itsensä parissa, mikä Forsellin (2016) mukaan heijastaa somalialaisklaanien välisiä ristiriitoja.

Myös Kaukomaan (2016, 56–57) pro gradu -tutkielmaa varten haastatellut opettajat olivat havainneet vähemmistöjen välistä kilpailua paikoista etnisessä hierarkiassa. Opettajien mukaan enemmistösuomalaiset on koulun etnisen hierarkian huipulla, ja muut ryhmät pyrkivät parhaansa mukaan nousemaan arvossa mahdollisimman lähelle sitä. Erään tutkimukseen osallistuneen opettajan sanoin:

Kokee sitte jotain vähemmyyttä kantasuomalaisiin verrattuna ni sit siihen se joku rinnastus "no mut ainaki me ollaan parempia ku noi" [- -] ettei ainakaan itse ole siellä muka ikään kun pohjimmaisena.

Hierarkioita muodostettiin Kaukomaan (2016) tutkimuksessa myös etnisten ryhmien sisällä; oppilaat käyttivät esimerkiksi uskonnollista oikeaoppisuutta kriteerinä, jolla eroteltiin "hyviä" somaleita "huonoista" (Kaukomaan 2016). Päinvastainen esimerkki, etnisyyden käyttäminen uskonnollisen eriarvoisuuden kriteerinä, esiintyy Pauhan yläkouluikäisiltä muslimeilta keräämässä kirjeaineistossa (ks. Pauha & Jasinskaja-Lahti, 2013). Tutkimukseen osallistunut 14-vuotias tyttö antaa kuvitteelliselle muslimiystäväälle ohjeeksi: "tutustu somppuihi [= somaleihin] ku ne on true muslimei".

Yhteiskunnan yleinen etninen hierarkia saattaa siis heijastua vähemmistöjen keskinäisiin suhteisiin. Kahden vähemmistöryhmän väliset suhteet riippuvat kuitenkin

myös muista tekijöistä, esimerkiksi ryhmien sosiaalisesta tai kulttuurisesta etäisyydestä toisiinsa nähden: samankaltaiset ryhmät ovat yhtäältä erityinen uhka ryhmän erilliselle identiteetille ja siksi niihin suhtaudutaan usein kielteisemmin kuin muihin, selvästi erilaisiin ryhmiin. Uskonnolliset yhteisöt saattavat esimerkiksi olla erityisen vihamielisiä saman uskonnon ”harhaoppisia” ryhmiä kohtaan ja suhtautua selvästi myönteisemmin niihin, jotka edustavat kokonaan toista uskontoa.

Toisaalta oman ryhmän kanssa samankaltaisiin ryhmiin voidaan suhtautua myös muita positiivisemmin esimerkiksi siksi, että niiden arvojen ja uskomusten nähdään olevan itselle tutumpia. Suuret erot ryhmien välillä puolestaan vahvistavat ryhmärajoja ja etäännyttävät ihmisiä toisistaan. (Ks. esim. Hindriks ym., 2014; White & Langer, 1999.) Suomessa on viime vuosina keskusteltu paljon erityisesti sosiaaliseen mediaan syntyneistä ”kuplista”, joihin samanmieliset ihmiset voivat eristäytyä ja suojautua oman maailmankatsomuksensa kanssa ristiriitaisilta mielipiteiltä.

Suhtautuvatko ihmiset siis yleisesti myönteisemmin oman ryhmänsä kanssa samankaltaisiin ryhmiin vai siitä selkeästi poikkeaviin ryhmiin? Vastaus saattaa riippua, siitä kuinka vahvasti omaan ryhmään samaistutaan. Oman ryhmän selkeä erottuminen muista on erityisen tärkeää niille, jotka samaistuvat ryhmään kaikista voimakkaimmin. Kun tiettyyn ryhmään kuulumisella on keskeinen arvo henkilön elämässä, on tärkeää voida uskoa ryhmän erityisluonteeseen. Jos taas samaistuminen omaan ryhmään on heikompaa, eikä positiivinen minäkuva ole niin riippuvainen kyseisestä ryhmäkuuluvuudesta, ei ryhmärajojen pönkittäminen ja oman ryhmän erityisyyden ylläpitäminen ole niin tärkeää. Silloin tärkeintä on usein löytää samanhenkistä seuraa – olivatpa nämä sitten omasta tai jostain toisesta ryhmästä. (Vrt. Hindriks ym., 2014.) Jälkimmäistä hypoteesia tukee muun muassa Terri D. Conleyn (2016) ja kumppanien tulos, jonka mukaan kokemus jaetusta todellisuudesta valkoisen enemmistön kanssa – siitä, että omalla ja enemmistöryhmällä on yhteinen käsitys siitä, mikä on totta ja todellista – tukee etnisten vähemmistöjen positiivista asennoitumista Yhdysvaltain valkoiseen enemmistöön.⁶

Hindriks ja kumppanit (2014) ovat arvioineet kahta edellä mainittua vaihtoehtoista suhtautumistapaa tarkastelemalla kolmen alankomaalaisen vähemmistön keskinäi-

6 Yhteisen todellisuuden (*shared reality*) merkitystä vähemmistöjen keskinäisissä suhteissa ei toistaiseksi ole tutkittu.

sia suhteita: Jos oman sisäryhmän kanssa samankaltaiset ryhmät herättävät tyypillisesti kielteisempiä tunteita kuin selkeämmin erilaiset ryhmät, Alankomaisten marokkolaisten ja turkkilaisten pitäisi suhtautua kielteisemmin toisiinsa kuin sekä etniseltä että uskonnolliselta taustaltaan heistä poikkeaviin surinamelaisiin. Tutkimuksessa todettiin kuitenkin, että suhtautuminen surinamelaisiin oli molempien ryhmien keskuudessa keskimäärin kielteisempää kuin suhtautuminen toiseen muslimi-enemmistöiseen ulkoryhmään. Ryhmien samankaltaisuus siis vaikutti tukevan niiden välisiä myönteisiä suhteita. Tutkijoiden mukaan havainto saattaa kuitenkin osaltaan riippua käytetyistä tutkimusmenetelmistä: aiemmissa tutkimuksissa (ks. Jetten, Spears & Postmes, 2004) on yhtäältä todettu, että ihmiset suhtautuvat keskimääräistä myönteisemmin oman viiteryhmänsä kanssa samankaltaisiin ulkoryhmiin, mutta ulkoryhmän samankaltaisuus toisaalta vähentää käytännön positiivista vuorovaikutusta ryhmien välillä.

Myös White ja Langer (1999) ovat yrittäneet sovittaa yhteen näitä kahta (ainakin näennäisen) ristiriitaista käsitystä: yhtä, jonka mukaan vähemmistö suhtautuu erityisen kielteisesti itsensä kanssa samankaltaisiin ryhmiin, ja toista, jonka mukaan samankaltaisuudet juuri lähentävät kahden ryhmän välejä. Whiten ja Langerin mukaan ihmiset pyrkivät ylläpitämään tasapainoa erottumisen ja liittymisen välillä. Parhaimmin tätä tasapainoa palvelee jäsenyys ryhmässä, joka itsessään on erottuva; ryhmään kuuluminen vastaa sen jäsenten liittymisen tarpeeseen ja ryhmän erityislaatu puolestaan tarpeeseen erottua. Monet nuorisokulttuurit voidaan nähdä esimerkkinä tällaisista optimaalisista ryhmistä: esimerkiksi goottina tai punkkarina nuori voi kokea olevansa osa ryhmää mutta samalla erottuvansa yhteiskunnan valtavirrasta. Monien uskonnollisten vähemmistöryhmien voidaan nähdä vastaavalla tavalla ruokkivan sekä yhteenkuuluvuuden että erottautumisen tarpeita. Esimerkiksi monet kristilliset ja kristillisperäiset vähemmistökirkot sanoutuvat irti "maallistuneesta yhteiskunnasta" ja tarjoavat samalla kannattajilleen voimakkaita yhteisöllisyyden kokemuksia.

Whiten ja Langerin (1999) toisena väitteenä on, että ryhmien suhteet riippuvat niiden samankaltaisuuden lisäksi siitä, missä määrin ne erottuvat enemmistöstä. Tarkemmin sanoen, toiseen samankaltaiseen vähemmistöön suhtaudutaan kielteisesti, mikäli sen katsotaan muistuttavan liikaa enemmistöä. Jos oman sisäryhmän kanssa samankaltainen ryhmä uhkaa sulautua enemmistöön, haastaa se myös oman sisäryhmän erityislaadun. Omasta sisäryhmästä voimakkaammin poikkeavat ryhmät

eivät herätä vastaavaa uhkaa, koska niiden yhtäläisyydet enemmistön kanssa eivät koettele oman ryhmän rajoja.

Punkkarit mainittiin edellä esimerkkinä ryhmästä, joka tarjoaa yhteisöllisyyden kokemuksia ja samalla mahdollisuuden erottua yhteiskunnan valtavirrasta. Punkpiireissä voidaan myös nähdä jotain siitä raivosta, jota Whiten ja Langerin (1999) kuvaama enemmistöön sulautuminen saattaa herättää: useita punk-bändejä on muun muassa syytetty ”periaatteidensa myymisestä” (*selling out*), jos ne ovat valtavirtais-tuneet liikaa esimerkiksi esiintymällä MTV:llä tai myymällä paljon levyjä. Syytöksillä on ollut myös hyvin konkreettisia seurauksia: aiemmat fanit ovat hylänneet bändin, keikkapaikat eivät enää ole ottaneet sitä esiintymään ja niin edelleen. (Ks. esim. Ozzi 2015.)

Ryhmiä suhteellisesta samanlaisuudesta ja eroista suhteessa toisiinsa ja enemmistöön oli kyse myös yllä mainitussa Brylkan ja kumppaneiden (2016) tutkimuksessa, jossa tutkittiin kahta vähemmistöryhmää, venäjänkielisiä ja virolaisia Suomessa. Nämä kaksi ovat kulttuurisesti lähellä toisiaan, mutta niin että toinen ryhmistä (virolaiset) on kulttuurisesti lähempänä enemmistöryhmää kuin toinen (Venäjältä muuttaneet venäjänkieliset). Tutkijat osoittivat, että kun enemmistön taholta kohdattiin kielteistä kohtelua, herätti se venäjänkielisillä kielteisiä asenteita niin enemmistöä kuin myös vähemmistöryhmää lähellä olevaa toista vähemmistöryhmää kohtaan. Tutkijoiden mukaan virolaisten venäläisiä korkeampi status Suomessa selitti sen, että enemmistön kohtelu vaikutti voimakkaammin venäläisten kuin virolaisten ryhmäitsetuntoon; juuri matalampi status sai venäläiset kompensoimaan kielteistä kohtelusta seuraavaa itsetunnon kolausta suhtautumalla aiempaa kielteisemmin toiseen, korkeamman statuksen omaavaan vähemmistöryhmään.

Tarve ylläpitää positiivista ryhmäidentiteettiä voi siis olla niin voimakas, että stigmatisoitu vähemmistö suhtautuu kielteisesti muihin vähemmistöasemassa oleviin, jos näiden katsotaan muistuttavan liiaksi enemmistöä. White ja Langer (1999) antavat artikkelissaan useita esimerkkejä vastaavasta ”horisontaalisesta vihamielisyydestä” (*horizontal hostility*) eli ”ennakkoluulosta, jota vähemmistöryhmän jäsenet kohdistavat samanlaiseen vähemmistöryhmään, jonka katsotaan olevan enemmän

valtavirtaa⁷. Brylka ja kumppanit (2016) korjaavat kuitenkin ”horisontaalisen vihamielisyyden” käsitteen ”diagonaaliseksi vihamielisyydeksi”, joka näiden tutkijoiden mielestä kuvastaa paremmin keskinäisten suhteiden hierarkkista rakentumista.

Yhteistä identiteettiä etsimässä

Jos sisäryhmän suosiminen on hyvin tyypillistä ja jos vähemmistöryhmät kilpailevat suhteellisesta sosiaalisesta arvostuksesta, on järkeenkäypää olettaa, että ryhmien välisiä jännitteitä voidaan vähentää saamalla eri ryhmien jäsenet samaistumaan *samaan* sisäryhmään. Tämä on keskeinen ajatus esimerkiksi Samuel Gaertnerin ja John Dovidion (2014) yhteisen sisäryhmäidentiteetin mallissa (*common ingroup identity model*). Mallin mukaan ryhmäristiriitoja on mahdollista lievittää etsimällä ryhmien jäsenille yhteinen kattoidentiteetti (*superordinate identity*), johon samaistua. Yhteinen kansalaisuus tai uskonto ovat esimerkkejä identiteeteistä, jotka voivat yhdistää erilaisia etnisiä ryhmiä.

Etniset rajat ylittävää uskonnollista kattoidentiteettiä on alettu muotoilla esimerkiksi nuorten suomalaismuslimien keskuudessa. Niin sanottuja neofundamentalistisia uskontulkintoja kannattavat nuoret peräänkuuluttavat kaikki muslimit yhdistävää globaalia yhteisöä (*ummaa*), joka ei tunne paikallisia tai kansallisia erityispiirteitä. (Juntunen 2008; Pauha, 2015a.) Väitöskirjatutkimuksensa aikana Pauha (2016) osallistui nuorten muslimien iltaan, jonka osanottajia kannustettiin seuraavasti:

Varsinkin Suomessa meitä on tosi vähän, me ollaan eri maista ja eri kulttuureista, mut silti meillon sama asia, silti me uskotaan samaan asiaan, joten jos me yläläpidetään näitä kuutta asiaa [hyviä käytöstapoja muslimien kesken], me pystytään lähestymään toisiamme ihan sama mistä maista me ollaan. Mut meil on... Mikä meitä yhdistää, on se, et me uskotaan samalla lailla.

Yhteistä sisäryhmäidentiteetin mallia on testattu lukuisissa eri enemmistö–vähemmistö–välisissä konteksteissa. Viimeisimpänä esimerkkinä mainittakoon Jonas Kunstin ym. (2015) pääosin valkoisten amerikkalaisten ja norjalaisten asenteita eri vähemmistöihin selvittävät tutkimukset, jotka on yhdessä raportoitu ”We

7 ”a prejudice shown by members of a minority group toward members of a similar minority group that is perceived to be more mainstream”

Are in This Together"-artikkelissa. Kyseinen tutkimussarja selkeästi osoittaa yhteisen ryhmäidentiteetin (tunteen, että kuulumme kaikki samaan ryhmään tai isompaan yhteisöön, tulemme kaikki muualta jne.) vähentävän ennakkoluuloja ja sitä kautta edistävän enemmistöjäsenten halukkuutta tukea maahanmuuttajien kotouttamista edistävää toimintaa ja osallistua siihen.

Yhteisen sisäryhmäidentiteetin mallia on testattu vähemmistöjen välisissä konteksteissa toistaiseksi vähän. Tutkimusta löytyy jälleen kerran lähinnä Hollannista, missä Verkuyten (2007) ja Hindriks ym. (2014) ovat osoittaneet, että itsen kokeminen alankomaalaiseksi lisäsi Alankomaiden turkkilais- ja marokkolaistaustaisten muslimien myönteistä suhtautumista sekä kansalliseen enemmistöön että eri uskonnollisiin ulkoryhmiin (kristittyihin, hinduihin, juutalaisiin ja uskonnottomiin). Tutkimukset tukivat täten yhteisen sisäryhmäidentiteetin mallin oletusta siitä, että yhdistävällä sisäryhmäidentiteetillä on vähemmistöjen välisiä suhteita edistävä vaikutus.

Voimakas kansallinen identiteetti ja halu olla osa kansallista yhteisöä saattavat kuitenkin myös lisätä eri vähemmistöryhmien välistä kilpailua yhteiskunnan resursseista, ja yhteisellä sisäryhmäidentiteetillä voi olla muitakin varjopuolia. Voimakkaasti kansalliseen enemmistöön samaistuvat ryhmät saattavat esimerkiksi omak-sua enemmistön ennakkoluuloja muita vähemmistöjä kohtaan. Toiset tutkijat ovat myös esittäneet arvelun, että suhteiden parantuminen enemmistöryhmän kanssa ja voimakas kansallinen identiteetti saattavat toisinaan johtaa alentuneeseen haluun ajaa vähemmistöryhmien asiaa. Mähönen ja Jasinskaja-Lahti (2015) puhuvat esimerkiksi kansallisen identiteetin ironisesta vaikutuksesta maahanmuuttajien halukkuuteen osallistua kollektiiviseen toimintaan, jonka tavoitteena on parantaa oman ja muiden vähemmistöryhmien yhteiskunnallista asemaa. Tutkijat ovat havainneet, että mitä vahvemmin venäjänkieliset samaistuvat suomalaiseen yhteiskuntaan, sitä vähemmän he tukivat maahanmuuttajien sosiaalisen aseman parantamiseen tähtäävää toimintaa. Taustalla vaikuttaa se, kuinka läpäiseviksi maahanmuuttajat kokevat ryhmäraajat vähemmistöryhmänsä ja enemmistöryhmän välillä: korkea kansallinen samaistuminen voimistaa käsityksen, että pääsy enemmistöryhmään eli sosiaalinen liikkuvuus on mahdollinen, mikä puolestaan vähentää tarvetta huolehtia oman vähemmistöryhmän eduista.

Jotkin ryhmät saattavat myös "omia" yhteisen identiteetikategorian itselle kuuluvaksi. Tämä ajatus sisältyy niin kutsuttuun sisäryhmäprojisointimalliin (*ingroup pro-*

jection model; ks. Wenzel, Mummenday, & Waldzus, 2007), jonka mukaan ryhmät kilpailevat siitä, mikä niistä edustaa parhaiten yhteistä ryhmäkategoriaa tai on siihen nähden prototyyppisin. Itseään prototyyppisimmiksi arvioivat ryhmät omivat näin yhteisen kategorian itselleen, korostavat muiden ryhmien eroavaisuutta ja jättävät muut ryhmät yhteisen ryhmän reunamille. Tällä tavoin etnosentrisesti muodostettu sisäryhmän prototyyppi arvioidaan positiivisesti ja poikkeamat prototyypistä arvioidaan negatiivisesti. Yhteinen kansallinen identiteetti saattaa täten toimia kahdella päinvastaisella tavalla: yhtäältä se saattaa yhdistää muuten erillisiä vähemmistöryhmiä, toisaalta taas voimistaa vähemmistöjen keskinäistä kilpailua ja siten myös niiden kielteisiä asenteita toisiaan kohtaan.

Timosen (2016, 205–207) haastattelemat sunnimusliminuoret olivat keskenään hyvin erimielisiä siitä, kuuluvatko sunnit ja shiit yhteisen ”muslimien” identiteetikategorian piiriin. Eräs sunninuorista esimerkiksi koki, että shiialaiset ”on niinku väärä uskomus ja se ei oo niinku se alkuperäinen islam, vaan et siin on monia uusia asioita [- -] mitkä niinku vie islamin ulkopuolelle”. Sisäryhmäprojisointimallin mukaisesti kyseinen nuori heijastaa sunnalaiset tulkinnat koskemaan islamia yleisesti ja arvioi tällä perusteella shiialaisuutta. Koska shiialaisuus ei vastaa muodostettua islamin prototyyppiä, se määritetään kielteiseen sävyyn ”vääräksi uskomukseksi”.

Hindriks ym. (2014) tarkastelivat tutkimuksessaan yhteisen uskonnollisen identiteetin vaikutusta siihen, kuinka Alankomaiden marokkolaiset ja turkkilaiset suhtautuivat toisiinsa. Toisin kuin yhteisen sisäryhmäidentiteetin mallin perusteella voitaisiin olettaa, voimakas muslimi-identiteetti ei lähentänyt tutkittavia yli etnisten rajojen.⁸ Tutkijoiden mukaan löydös saattaa olla yhteydessä yhtäältä islamilaisen identiteetin monimuotoisuuteen ja toisaalta sen etnisiin kytköksiin: Alueelliset ja kansalliset erot islamin tulkintojen välillä ovat huomattavia, ja siksi eri maiden muslimit eivät välttämättä koe, että uskonto yhdistää heitä. Islam myös kietoutuu yhteen kansallisen identiteetin kanssa sekä Marokossa että Turkissa. Se siis saattaa enemmänkin pönkittää kansallisia rajoja kuin tarjota niille vaihtoehtoja.

8 Voimakkaan muslimi-identiteetin todettiin kuitenkin ennakoivan sosiaalista etäisyyttä suhteessa muihin ryhmiin; mitä tärkeämpänä vastaajat pitivät uskontoaan, sitä varauksellisemmin he suhtautuivat esimerkiksi ajatukseen toiseen ryhmään kuuluvasta naapurista tai esimiehestä. (Hindriks, Verkuyten ja Coenders, 2014.)

Jonas Kunst ja hänen kollegansa (Kunst & Thomsen, 2015; Kunst, Thomsen & Sam, 2014) ovat puolestaan tutkineet eri kristittyjä ja muslimiryhmiä Euroopassa tavoitteena selvittää, voiko eri uskonnollisten ryhmien välistä vuoropuhelua lisätä ja asenteita parantaa korostamalla kansallisen identiteetin sijaan yhteiseen alkuperään perustuvaa ns. supraekumeenista ryhmäidentiteettiä. Kunstin ym. kokeelliset tutkimukset osoittavat, että yhteinen uskonnollinen sisäryhmäidentiteetti voisi olla keino parantaa ryhmien välisiä asenteita, mutta esteenä on jälleen kerran uskonnollinen fundamentalismi, joka heikentää halukkuutta nähdä yhteisiä uskonnollisia lähtökohtia.

Myös ”syrjityn vähemmistön identiteetti” voi yhdistää eri vähemmistöryhmiä. Cheri L. Philipin (2010) ja kumppanien tutkimuksessa esimerkiksi todettiin, että syrjityksi vähemmistöksi itsensä kokevat intialaistautaiset Amerikassa asennoituivat muita positiivisemmin afrikkalaisamerikkalaisiin. Maureen Craig ja Jennifer Richeson (2012) ovat puolestaan havainneet, että kokemus omaan itseensä tai omaan ryhmään kohdistuneesta etnisestä syrjinnästä lisäsi yhden vähemmistön kokemusta läheisyydestä ja jaetusta kohtalosta muiden vähemmistöjen kanssa. Tutkijat myös onnistuivat kokeellisesti lisäämään yhden vähemmistön myönteisiä asenteita toista syrjityä vähemmistöä kohtaan aktivoimalla tutkimukseen osallistuneen vähemmistön mielessä syrjinnän kokemuksia. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että syrjinnän kokemukset yhdistävät eri vähemmistöjä vain tietyissä olosuhteissa ja tiettyjen ehtojen vallitessa. Syrjinnän täytyy esimerkiksi perustua samaan tekijään, esimerkiksi etnisyyteen tai sukupuoleen. Jos nämä ehdot eivät täyty, syrjintä ei näyttäydä eri vähemmistöryhmien jaettuna kokemuksena, vaan eri ryhmät kokevat syrjinnän omana koetteluksenaan. Tällöin yhden vähemmistön kokema syrjintä jopa lisää sen kielteisiä asenteita muita vähemmistöjä kohtaan. (Craig & Richeson, 2016.)

Aiempien tutkimusten perusteella vaikuttaa siis siltä, että jokin yhdistävä tekijä voi saada eri vähemmistöryhmät suhtautumaan aiempaa positiivisemmin toisiinsa. Yhteinen kansallinen tai uskonnollinen identiteetti ei synny helposti, mutta yhteenkuuluvuuden kokemus voi perustua jonkin muunkin asian varaan. Esimerkiksi jalkapallo voi yhdistää eritaustaisia ihmisiä ja tuoda heitä lähemmäs toisiaan (vrt. Rookwood 2008). Jalkapalloilija Mikael Forssell on kommentoinut Kirkon Ulkomaanavun Peace United -kampanjaa seuraavasti (Kirkon Ulkomaanapu, 2015):

Minulle jalkapallo on aina ollut tapa yhdistää ihmisiä, kieliä ja kulttuuria välittämättä ihonväristä ja taustoista. Jalkapallo antaa mahdollisuuden tutustua ja avartaa katsomusta.

Kontaktihypoteesi

Gordon Allportin 1950-luvulla esittämä kontaktihypoteesi on muodostunut erääksi keskeisimmäksi malliksi, jolla selitetään ryhmien välisiä suhteita ja niiden muutoksia. Perusmuodossaan kontaktihypoteesi väittää, että ryhmien väliset kontaktit ovat paras keino vähentää niiden välisiä ennakkoluuloja: tutustumalla toisiin ihmisiin alamme myös suhtautua heihin myönteisemmin! Aivan kaikenlaiset kohtaamiset eivät kuitenkaan ole yhtä hyödyllisiä; ryhmien välisiä myönteisiä suhteita edistävät ennen kaikkea sellaiset kontaktit, jotka rakentuvat ryhmien tasa-arvoisuudelle, yhteisille tavoitteille ja yhteistyölle ja joilla on yhteiskunnan tuki takanaan. (Allport, 1954; ks. myös Pettigrew, 1998.)

On olemassa runsaasti tutkimusnäyttöä siitä, että positiiviset kontaktit tukevat enemmistön myönteistä suhtautumista vähemmistöön (ks. Pettigrew & Tropp, 2006; Tropp & Pettigrew, 2005). Kontaktit vaikuttavat myös vähemmistöjen asenteisiin enemmistöä kohtaan, mutta tämänsuuntainen vaikutus ei ole yhtä voimakas (Pettigrew & Tropp, 2006). Kun vähemmistön ja enemmistön edustajat kohtaavat, enemmistön asenteet siis muuttuvat enemmän. Kuten edellä todettiin, ryhmien välisten kontaktien vaikutukset riippuvat osaltaan siitä, kuinka tasa-arvoisina ryhmät kohtaavat toisensa. Epäsuhtainen valta-asetelma selittäneeikin, miksi kontakti vaikuttaa eri tavalla enemmistö- ja vähemmistöryhmiin (Bikmen, 2011; Tropp & Pettigrew, 2005).

Bikmen (2011) on havainnut kontaktien vaikutuksen myös vähemmistöjen välisissä suhteissa riippuvan ryhmien yhteiskunnallisista valtasuhteista. Hänen mukaansa kontaktit ryhmien välillä saattavat parantaa asenteita erityisesti sellaisia ryhmiä kohtaan, joiden koetaan olevan kauimpana yhteiskunnan valtavirrasta.

Keskinäisten kontaktien vaikutusta vähemmistöjen välisiin suhteisiin on tutkittu vain vähän verrattuna enemmistön ja vähemmistön kontakteja koskevaan tut-

kimukseen. Vaikka aiheeseen liittyvää tutkimusta on vielä vähän, empiiristä tukea näyttää kuitenkin saavan ajatus positiivisten kontaktien myönteisestä roolista myös vähemmistöjen välisissä suhteissa. Katriina Ihalainen on vuonna 2012 tehnyt sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielman Suomessa asuvien venäjänkielisten nuorten asenteista Suomen muita maahanmuuttajaryhmiä kohtaan. Tutkielman tulokset julkaistiin myöhemmin kansainvälisesti (Mähönen, Ihalainen & Jasinskaja-Lahti, 2013). Tutkimuksessa todettiin, että kontaktihypoteesin mukaisesti positiiviset kohtaamiset ryhmien välillä edistivät niiden keskinäisiä suhteita. Kielteiset kontaktikokemukset taas olivat yhteydessä kielteisimpiin asenteisiin, koska ne herättivät niin sanottua ryhmienvälistä ahdistusta eli tunnetta siitä, että yhdessäolo toisen ryhmän edustajan kanssa on epämukavaa. Hyvät kokemukset toisesta ryhmästä siis johtivat entistä myönteisempiin asenteisiin sitä kohtaan, huonot kokemukset taas entistä kielteisempiin.

Mähönen ja kollegat (2015) totesivat, että toisten ryhmien kokeminen uhaksi sekä heikko samaistuminen omaan etniseen ryhmään johtivat yhdessä keskimääräistä kielteisempiin asenteisiin muita ryhmiä kohtaan. Ympäristön suhtautumisella eli normeilla oli niin ikään merkitystä: kielteiset kokemukset muista maahanmuuttajista olivat yhteydessä tutkittavien kielteisiin asenteisiin vain silloin, jos tutkittavan oma etninen identiteetti oli heikko ja lisäksi hän koki oman etnisen ryhmänsä suhtautuvan kielteisesti muihin maahanmuuttajiin.

Kontaktien mahdollisuudet ovat erilaiset eri konteksteissa. Nuorten ystävyyssuhteita koskevissa tutkimuksissa on esimerkiksi todettu, että asuinalueen etninen moninaisuus on yhteydessä etniset rajat ylittäviin ystävyys-suhteisiin: mitä enemmän toiseen etniseen ryhmään kuuluvia nuoria tavataan koulussa tai naapurustossa, sitä todennäköisemmin nuoret myös ystävyystyvät heidän kanssaan. (Ks. esim. Phinney, Ferguson & Tate, 1997.) Lebedeva ja Tatarko (2008) ovat tarkastelleet etnistien suhteiden yhteyttä asutusrakenteeseen ja todenneet, että erilaiset tekijät vaikuttavat hajallaan asuvan vähemmistön asenteisiin ja tiheästi omalle alueelleen keskittyneen vähemmistön asenteisiin. Selkeästi rajatuille alueille keskittyneen vähemmistön keskuudessa etnisen ja uskonnollisen identiteetin voimakkuus ennakoivat suvaitsemattomuutta muita etnisiä ryhmiä kohtaan.

Välillinen kontakti ja kontaktin siirtovaikutus

Eri vähemmistöryhmien mahdollisuudet solmia luontevia suorja eli välittömiä kontakteja toisiin vähemmistöihin ovat välillä rajoittuneita. Ensiksi, eri vähemmistöryhmät saattavat olla sijoittuneita eri asuinalueille ja myös talouden sektoreille. Toiseksi, vähemmistöjen ensisijaisena tavoitteena on usein kerätä sosiaalista pääomaa (Bauer & Zimmermann, 1997; Putnam, 2000) rakentamalla hyvät suhteet yhtäältä enemmistöryhmään, joka tarjoaa tiedollista ja sosiaalista pääomaa ja näin mahdollistaa pääsyn yhteiskuntaan, ja toisaalta omaan kulttuuriseen/uskonolliseen sisäryhmään, joka tarjoaa emotionaalista tukea ja resursseja. Vähemmistöillä saattaa näin ollen olla puutteellinen motivaatio tai resurssit rakentaa yhtä aikaa myönteisiä suhteita muihin vähemmistöryhmiin. Lopuksi, vuorovaikutus muiden vähemmistöryhmien kanssa saattaa olla hankalaa jo yhteisen kielen puutteen tai muiden käytännön seikkojen vuoksi. Kun suora (välitön) kontakti puuttuu tai on vähäistä, epäsuora (välillinen) kontakti voi olla erityisen tehokas keino parantaa ryhmien välisiä suhteita (Christ ym., 2010; Eller, Abrams, & Gómez, 2012). Välillinen kontakti (*extended contact*) syntyy siitä, että on tekemisissä sellaisten sisäryhmän jäsenten kanssa, jotka ovat tekemisissä ulkoryhmän jäsenten kanssa (Wright ym., 1997).

Helsingin yliopiston SINI-hankkeen puitteissa venäjänkielisten ja virolaisten välisiä suhteita Suomessa on verrattu Bulgarian turkkilaisten ja romanien välisiin suhteisiin tavoitteena tutkia epäsuoran eli välillisen kontaktin merkitystä näiden eri vähemmistöjen välillä. Vertailututkimuksen (Visintin, Brylka, Mähönen, Green & Jasinska-Lahti, 2016) mukaan kummassakin maassa vähemmistöryhmien väliset suhteet olivat sitä parempia, mitä enemmän he kokivat, että muilla oman ryhmän jäsenillä oli hyviä kokemuksia vuorovaikutuksesta toisen ryhmän kanssa. Kontaktin välillinen vaikutus oli mahdollinen, koska se lisäsi empatiaa ja luottamusta ulkoryhmää kohtaan sekä vahvisti positiivista sisäryhmänormia, jonka sisäryhmäjäsenen positiivinen kokemus ulkoryhmäkontaktista oli synnyttänyt.

Välillinen kontakti voi rakentua esimerkiksi tiedotusvälineissä. On mahdollista, että uutiset oman ryhmän ja toisen ryhmän – esimerkiksi suomalaisten ja turvapaikanhakijoiden – myönteisistä kohtaamisista tukevat myönteistä asennoitumista toista ryhmää kohtaan.

Henkilön kokemukset yhdestä ihmisryhmästä saattavat vaikuttaa myös siihen, miten hän suhtautuu muihin ryhmiin. Jos hän on saanut myönteisiä kokemuksia

kohtaamisista tietyn ihmisryhmän kanssa, saattaa hän alkaa suhtautua aiempaa myönteisemmin myös muita samankaltaisia ryhmiä kohtaan. Ilmiö tunnetaan tutkimuskirjallisuudessa nimellä kontaktin siirtovaikutus (*secondary transfer effect*, STE; Pettigrew, 2009). Kontaktin siirtovaikutuksen mekanismeista on toistaiseksi verrattain vähän tietoa. Vahvinta näyttöä on siitä, että kyseessä on asenteen yleistyminen (*attitude generalisation*): asenteen parantuminen suhteessa yhteen ryhmään heijastuu siihen, miten muihin ryhmiin suhtaudutaan (Pettigrew, 2009).

Aiempi kontaktin siirtovaikutuksen tutkimus ei ole ainoastaan vähäistä vaan myös rajoittunutta. Ensinnäkin miltei kaikki tähänastinen tutkimus koskee enemmistöryhmän jäsenten asenteita vähemmistöjä kohtaan, ja toiseksi kontaktihypoteesin hengessä siirtovaikutusta on tutkittu lähinnä positiivisen kontaktin osalta. Saatavilla on vain muutama tutkimus, joissa huomioidaan, että kontaktin siirtovaikutusta voi esiintyä myös vähemmistöjen välisissä suhteissa ja että myös negatiivinen kontakti voi aiheuttaa siirtovaikutusta.

Hindriks ja kumppanit (2014) ovat tutkimuksessaan todenneet kontaktin siirtovaikutuksen Alankomaiden marokkolais- ja turkkilaisvähemmistöjen keskuudessa. Vähemmistöryhmän jäsenten kontaktit jonkin toisen vähemmistön kanssa lisäsivät heidän myönteistä suhtautumistaan myös muita vähemmistöjä kohtaan. Myös kohtaamiset enemmistön kanssa vaikuttivat myönteisesti siihen, miten tutkittavat asennoituivat muihin vähemmistöryhmiin. Vastaavaa vaikutusta ei kuitenkaan ollut toiseen suuntaan; kokemukset toisista vähemmistöistä eivät toisin sanoen vaikuttaneet siihen, miten tutkittavat suhtautuivat kansalliseen enemmistöön. Tutkijoiden mukaan jälkimmäinen löydös saattaa selittyä sillä, että jyrkkä eronteko kansallisen enemmistön ja vähemmistöjen välillä on tyypillinen Alankomaiden yhteiskunnalle. Enemmistö koetaan niin erilaiseksi verrattuna vähemmistöihin, etteivät vähemmistöistä saadut kokemukset vaikuta asenteisiin enemmistöä kohtaan. Ryhmien samanlaisuus saattaa siis tukea toissijaista siirtovaikutusta ja erilaisuus puolestaan ehkäistä sitä.

On myös jonkin verran näyttöä siitä, että yhteiskunnallisen enemmistön nauttima arvonnanto saattaa heijastua vähemmistöryhmiin, joiden nähdään olevan jollain tavalla lähellä enemmistöä. Nida Bikmen (2011) on erimerkiksi todennut, että positiiviset kontaktit aasialaisiin paransivat tummaihoisten opiskelijoiden suhtautumisesta näihin, mutta vain niillä opiskelijoilla, joilla oli myönteinen asenne vaaleaihoisia

kohtaan. Bikmenin (2011) mukaan tämä saattaa johtua siitä, että aasialaiset sijoitetaan etnisessä hierarkiassa lähelle vaaleaihoisia, ja siksi he nauttivat eräänlaisesta ”kunniavalkoisen” asemasta.

Voivatko vähemmistön ja enemmistön väliset myönteiset kohtaamiset vaikuttaa myös päinvastaisella tavalla ja heikentää vähemmistöjen keskinäisiä suhteita? Edellä viitattiin jo kansalliseen identiteetin ironiseen vaikutukseen: kun vähemmistö samaistuu voimakkaasti kansalliseen enemmistöön, halu ajaa vähemmistöjen asiaa saattaa vähetä. Positiivisilla kohtaamisilla enemmistön kanssa voi olla vastaavia ironisia vaikutuksia. Kun enemmistön kanssa elämisestä on saatu positiivisia kokemuksia, ei syrjinnän vastainen työ tai vähemmistöjen oikeuksien puolustaminen ehkä enää tunnu niin tarpeelliselta. Hindriks, Verkuyten ja Coenders (2014) huomauttavat kuitenkin, että tällainen ryhmien välisen myönteisen vuorovaikutuksen ironinen seuraus pätee todennäköisesti ainoastaan joissain yhteiskunnissa eikä sitä muutenkaan ole syytä yliarvioida. Heidän omassa aineistossaan kohtaamiset enemmistön kanssa päinvastoin lähensivät vähemmistöryhmiä toisiinsa ja siten myös voimistivat vähemmistöryhmien keskinäistä solidaarisuutta.

Negatiivisen kontaktin siirtovaikutusta (yhdestä ryhmästä saatujen negatiivisten kokemusten vaikutusta muihin ryhmäsuhteisiin), on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin positiivisen suhtautumisen yleistymistä. Harvat aiheeseen liittyvät tutkimukset viittaavat kuitenkin siihen, että myös negatiivisten kohtaamisten synnyttämät asennemuutokset yleistyvät. Yllä jo mainittiin Asteria Brylkan ja kumppaneiden (2016) tutkimus, jossa tutkittiin venäjänkielisten ja virolaisten välisiä suhteita Suomessa. Tutkijat ovat esittäneet ns. diagonaalisen vihamielisyyden syntymekanismin, jonka kautta enemmistön kohtelu saattaa vaikuttaa siihen, miten yksi vähemmistöryhmä suhtautuu toisiin. Heidän tutkimuksensa mukaan yhteiskunnallisesti heikossa asemassa oleva ryhmä pyrkii ylläpitämään asemaansa suhteessa muihin ryhmiin: Jos kohtaamiset enemmistön kanssa ovat kielteisiä, vähemmistö saattaa kokea asemansa olevan uhattuna. Tällöin muut vähemmistöt nähdään helposti kilpailijoina paikoista etnisessä hierarkiassa, ja niihin aletaan siksi suhtautua aiempaa kielteisemmin. Jos taas kokemukset kohtaamisista enemmistön kanssa ovat hyviä, on vähemmistön helpompaa kokea asemansa turvatuksi, jolloin muut vähemmistöryhmät eivät niin todennäköisesti näyttäydy uhkana.

Vaikka ryhmien väliset kohtaamiset ilmeisesti vaikuttavat jossain määrin eri tavalla enemmistön ja vähemmistön asenteisiin, aikaisempi tutkimus viittaa vahvasti siihen, että kontaktihypoteesi pätee myös vähemmistöjen välisissä suhteissa: Kun eri ryhmät kohtaavat toisiaan myönteisissä merkeissä, niiden jäsenet alkavat suhtautua toisiinsa aiempaa myönteisemmin. Kielteiset kokemukset toisesta ryhmästä saattavat vastaavasti muuttaa asenteet sitä kohtaan entistä kielteisemmiksi. Omakohtaisten kokemusten lisäksi myös epäsuorilla kohtaamisilla on merkitystä: jos oman ryhmän jäsenillä on tietynlaisia kokemuksia toisesta ryhmästä, vaikuttavat ne myös niiden ryhmäläisten asenteisiin, joilla omakohtaisia kokemuksia ei ole.

Rakenteelliset tekijät

Toistaiseksi olemme käsitelleet lähinnä vähemmistöjen välisiin suhteisiin liittyviä sosiaalipsykologisia prosesseja. Rakenteellisten tekijöiden merkitystä ei kuitenkaan pidä väheksyä. Vähemmistöjen väliset suhteet eivät muodostu tyhjiössä, vaan ympäröivällä yhteiskunnalla on keskeinen vaikutus niihin.

Yllä jo käsiteltiin yhteiskunnassa vallitsevan etnisen hierarkian roolia vähemmistöjen välisiä suhteita muokkaavana tekijänä. Tavoitteena oli näyttää, että ryhmän nauttima yhteiskunnallinen hyväksyntä ja arvonanto vaikuttavat positiivisesti sen suhtautumiseen muihin ryhmiin: jos vähemmistöryhmä ei koe saavansa kunnioitusta osakseen, se suuntautuu helposti sisäänpäin, eristäytyy muusta yhteiskunnasta ja saattaa kääntyä ei ainoastaan enemmistöä vaan myös enemmistöä lähellä olevia muita vähemmistöryhmiä vastaan. Lisäksi pohdittiin vähemmistöryhmien välittömien kontaktien vähyyden taustalla olevia rakenteellisia tekijöitä, kuten alueellista ja taloudellista segregaatiota ja näistä johtuvaa tarvetta ymmärtää myös välillisten kontaktien merkitystä.

Seuraavassa käsitellään lyhyesti monikulttuurisuusideologian ja ylijarajisten suhteiden roolia ryhmien välisen kontekstin ja asenneilmapiirin luojina.

Monikulttuurisuusideologia

Sosiaalisen eriarvoisuuden lisäksi huomiota on kiinnitettävä yhteiskunnassa vallitsevaan asenneilmapiiriin yleensä sekä monikulttuurisuudelle ja moninaisuudelle annettuun merkitykseen ja arvoon. Kulttuuriseen moninaisuuteen voidaan suhtautua usealla erilaisella tavalla. Yhtäältä moninaisuus voidaan nähdä kielteisenä ja vältettävänä asiana. Tällöin vallalla on assimilaatiota painottava ideologia, jonka mukaan vähemmistöryhmien tulee elää ”maassa maan tavalla” ja sopeutua enemmistöryhmän elämäntapaan. Toisaalta kulttuurista moninaisuutta voidaan pitää myönteisenä ja jopa tavoiteltavana asiana. Tällainen suhtautuminen painottaa monikulttuurisuutta ja eri vähemmistöryhmien oikeutta vaalia omia perinteitään.

Tutkimusten mukaan maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt antavat tyypillisesti enemmän arvoa monikulttuurisuusideologialle kuin enemmistöryhmän jäsenet, jotka puolestaan kannattavat enemmän assimilaatiota enemmistön kulttuuriin (Verkuyten, 2005). Tämä niin sanottu monikulttuurisuushypoteesi sai tukensa Verkuytenin (2005) sekä Arends-Tothin ja Van De Vijeveerin (2003) tutkimuksissa, joissa tarkasteltiin monikulttuurisuusideologian kannatusta Alankomaissa asuvien hollantilaisten ja turkkilaisten keskuudessa.

Erot monikulttuurisuusideologian kannatuksessa enemmistön ja vähemmistön välillä on usein selitetty sillä, ettei enemmistö useinkaan näe monikulttuurisuuden palvelevan muiden kuin vähemmistöjen etuja. Toisaalta viime vuosina on yhä enenevässä määrin ryhdytty epäilemään monikulttuurisuuden etuja myös vähemmistöjen kannalta (ks. esim. Plaut, Thomas & Goren, 2009). Kumpaakin yllä mainituista ongelmista on liitetty monikulttuurisuusideologian epäonnistuneeseen implementointiin useissa Euroopan maissa (Ks. esim. Kymlicka, 2010). On tosin myös todettu, että kulttuurinen moninaisuus voi hyödyttää koko yhteiskuntaa esimerkiksi edistämällä talouden kehitystä (ks. esim. Kangasniemi, 2012; Ottaviano & Peri, 2006).

Tutkimusalue läpikäy parhaillaan voimakasta paradigmaattista muutosta. Tähänastisten tutkimusten perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että monikulttuurinen ideologia edistää ryhmien, ja myös vähemmistöjen, välisiä positiivisia suhteita, koska se suuntaa ryhmän jäsenten huomion pois omasta sisäryhmästä ja sen eduista siihen, mitä muilla ryhmillä on annettavaa. Esimerkiksi Hindriks ym. (2014) ovat todenneet Alankomaiden marokkolaisia ja turkkilaisia koskevissa tutkimuksissaan, että myönteinen suhtautuminen kulttuuriseen moninaisuuteen oli yhteydessä

myönteiseen suhtautumiseen myös muita vähemmistöryhmiä kohtaan. Monikulttuurisuusideologian ei kuitenkaan todettu ennakoivan suhtautumista kulttuuriseen enemmistöön.

Diasporiset suhteet ja transnationalismi

Wendy D. Roth ja Nadia Y. Kim (2013) ovat kiinnittäneet huomiota metodologiseen nationalismiin, joka heidän mukaansa usein leimaa vähemmistöjen välisten suhteiden tarkastelua: Ryhmien välisen suhteiden kehittymistä selitetään usein valtiotason muuttujilla, esimerkiksi kansallisvaltion rakenteilla. Erityisesti maahanmuuttajayhteisöjen tapauksessa ei kuitenkaan pitäisi unohtaa myöskään diasporisia ja ylirajaisia eli transnationaaleja suhteita oman yhteisön muissa maissa asuviin jäseniin. Maahanmuuttajien perheenjäsenet ja ystäväpiirit ovat usein leviittäytyneet usean valtion alueelle. Osa heistä saattaa olla alkuperämaassa, osa taas on ehkä muuttanut johonkin toiseen kohdemaan. Internet ja sosiaalinen media ovat osaltaan helpottaneet huomattavasti ylirajaisia yhteydenpitoa yhden yhteisön eri maissa asuvien jäsenten kesken (vrt. Huhtala, 2016). Alkuperämaan tapahtumia seurataan myös esimerkiksi satelliittikanavien välityksellä.

Roth ja Kim (2013) ovat omassa tutkimuksessaan tarkastelleet korealaisten ja dominikaanilaisten asenteita tummaihoisia amerikkalaisia kohtaan. Tutkimukseen osallistui sekä Yhdysvaltoihin muuttaneita että niitä, jotka edelleen asuivat Koreassa tai Dominikaanisessa tasavallassa. Rothin ja Kimin (2013) mukaan asenteet tummaihoisia amerikkalaisia kohtaan alkavat muodostua jo alkuperämaassa kolmen eri tekijän vaikutuksesta. Näitä tekijöitä ovat alkuperämaassa vallitsevat etniset suhteet, transnationaaliset yhteydet maasta muuttaneiden ja sinne jääneiden välillä sekä etnisyyteen liittyvä mediakuvasto. Maastamuuton myötä saadut kokemukset muista etnisistä ryhmistä kehittävät muodostuneita asenteita edelleen.

Diasporassa elävät yhteisöt ovat tärkeitä taloudellisia investoijia ja lähtömaiden- ja talouden vakauttajia. Esimerkiksi Somalimaan jälleenrakentaminen ei olisi ollut mahdollista ilman (myös suomalaisen) somaliyhteisön yksilöllistä ja kollektiivista taloudellista tukea. Maahanmuuttajien integraatio on tässäkin avainasemassa: vain maahan hyvin sosiaalisesti ja taloudellisesti integroituneille on mahdollista osallistua näihin transnationaalisiin toimintoihin. (Pirkkalainen, 2013.) Transnationaalit verkostot ovat myös tärkeitä sosiaalisen eriarvoisuuden tasaajia. Esimerkiksi Suo-

messa asuvia somalinalaisia tutkiessaan Tiilikainen ja Koehn (2011) ovat huomanneet, että terveydenhuollossa ilmeneviä kulttuurisensitiivisyyden, luottamuksen tai diagnoosiselvyyden puutteesta johtuvia ongelmia saatetaan paikata lääkärikäynneillä Somalimaassa. Transnationaalit yhteydet voivat helpottaa vähemmistöjäsenten arkea, lievittää yksinäisyyttä tai vierauden tunnetta sekä tarjota sosiaalista pääomaa ja pystyvyyden tunnetta, mutta ne voivat samalla toimia lähtömaissa olevien konfliktien siirtämisen ja lietsomisen välineinä. Esimerkiksi Juntusen (2012) tutkimat irakilaiset seurasivat Turusta käsin tiiviisti alkuperäisen kotimaansa tapahtumia. Kun suhteet etnisten ja uskonnollisten ryhmien välillä muuttuivat Irakissa, levisivät muutokset helposti myös Suomen irakilaisten keskuuteen.

Viime vuosina on havaittu merkkejä siitä, että shiiojen ja sunnien välinen konflikti Lähi-idässä saattaa kiristää suuntausten välisiä suhteita myös täällä Suomessa (vrt. Sisäministeriö, 2014). Eräs Timosen (2016, 219–220) haastattelemista shiia-nuorista näkee tilanteen seuraavasti:

Poliittinen tilanne täs nyt on. Lähi-idässä selvä, selvä tällanen valtataistelu. [- -] Sitte myös täällä Suomessa nähdään siitä vaikutuksia. Ja yks valitettava vaikutus on tää, sitten nähdään shiia–sunnin vastakkainasettelu [- -] ja tietenkkin lähtee sieltä Saudi-Arabiasta liikkeelle tällanen ajatusmaailma, joka sitten vaikuttaa nuoriin ja vanhempiinkin tietenkkin.

Vähemmistöjen konfliktit saattavat ilmetä esimerkiksi kouluympäristössä, jossa useat eri taustoista tulevat lapset ovat yhdessä. Tossavaisen (2005) Ruotsissa tekemä tutkimus muslimioppilaiden kielteisestä suhteutumista juutalaisuuteen osoittaa arabimaailmassa esiintyvän juutalaisvastaisuuden leviävän lasten ja nuorten keskuuteen Euroopassa. Marko Juntunen (2012) puolestaan kuvaa, kuinka suomalaisen irakilaisyhteisön jakautuminen sekulaareihin, shiioihin ja sunneihin heijastuu myös lapsiin, vaikka lapset eivät useinkaan ymmärrä konfliktien taustoja. Lapset saattavat olla tietoisia ryhmäjaosta ymmärtämättä täysin sen perusteita. Hyvä esimerkki on Juntusen (2012) tutkimukseen osallistunut lapsi, joka oli kysynyt irakilaiselta isältään, ovatko he shiioja vai kommunisteja; lapsi oli kyllä tietoinen ryhmien välisestä jakolinjasta, mutta ei siitä, mille puolelle jakolinjaa hän itse kuului.

Konfliktien juuret saattavat ulottua kauas sekä maantieteellisesti että historiallisesti. Historian tulkinnat ovat myös tärkeässä asemassa identiteettipolitiikassa, ja niitä

valjastetaan palvelemaan poliittisten yhteisöjen identiteettien rakentamisprojekteja erityisesti konfliktien ja yhteisön rajojen uudelleen määrittelyjen yhteydessä. Tyyppillisesti vähemmistöt on rajattu ns. historiallisten päänarratiivien (*master historical narratives*) ulkopuolelle, mikä antaa enemmistölle mahdollisuuden määrittellä sisäryhmärajat ja -oikeudet omista lähtökohdistaan käsin (Ahonen, 2001). Eräänä suomalaisena päänarratiivina voitaisiin nähdä esimerkiksi ”talvisodan ihme”. Talvisota kuvataan usein kokemuksena, joka yhdisti sisällissodan jakaman kansan. Sodassa taisteli myös esimerkiksi Suomen tataareita ja juutalaisia, mutta heidän osuutensa jätetään usein mainitsematta.

Historiallisilla ja muilla kollektiivisilla narratiiveilla eli tulkinnoilla on merkitystä myös vähemmistöjen välisissä suhteissa. Moon H. Jo (1992) on esimerkiksi tarkastellut Philadelphian korealaisyhteisöjen ja mustien välisiä konflikteja ja todennut niiden juurien ulottuvan aikaan ennen ryhmien kohtaamista. Esimerkiksi korealaisen asenteet mustia kohtaan pohjautuvat pitkälti Itä-Aasiassa laajalle levinneisiin rasistisiin käsityksiin. Aiemmat yritykset ymmärtää korealaisen ja mustien konflikteja ovat Jon (1992) mukaan pitkälti keskittyneet kielimuurin ja taloudellisen kilpailun kaltaisiin, helposti havaittaviin tekijöihin, ja jatkossa olisikin syytä kiinnittää huomiota myös konfliktien historiallisiin juuriin.

Anan Srour (2013) on työtovereineen tarkastellut, kuinka historialliset narratiivit heijastavat kahden israelilaisvähemmistön, palestiinalaismuslimien ja -kristittyjen, välisiä suhteita. Molemmat ryhmät pitivät omia tulkintojaan historian tapahtumista oikeutetumpina ja kokivat niiden herättävän toisen ryhmän tulkintoihin verrattuna enemmän empatiaa ja vähemmän vihastusta. Tämä piti erityisesti paikkansa kristittyjen kohdalla. Muslimit suhtautuivat toisin sanoen kristittyjä avoimemmin uskonnollisen ulkoryhmän tulkintoihin. Tutkijat katsoivat tämän ilmentävän kristittyjen pyrkimystä ylläpitää omaa identiteettiään ympäristössä, joka painottaa assimilaatiota muslimienemmistöön. Tossavaisen (2005) tutkimilla muslimioppilaillla Ruotsissa oli puolestaan vaikeuksia suhtautua holokaustiopetukseen, joka oli ristiriidassa heidän juutalaisvastaisille aineksille perustuvan ylirajaisen uskonnollisen sosialisationsa kanssa.

Nämä eri transnationaalien kytkösten positiiviset (sosiaaliset ja taloudelliset) ja negatiiviset (konflikteja levittävät) vaikutukset kuvastavat hyvin transnationaalisuuden kontekstiriippuvaista luonnetta eli ns. sidoksista transnationalismia (*bounded tran-*

snationalism): transnationaaleilla yhteyksillä on siirtovaikutuksia lähtö- ja tulomaiden välillä (Pirkkalainen, 2013). Lähi-idän konfliktien transnationaalisesta leviämisestä on tällä hetkellä syytä olla hyvin huolissaan. Yhtä tärkeää on kuitenkin välttää maahanmuuton turvallisuusnäkökulman liioiteltua käyttöä kaikissa transnationaalisen toiminnan arvioinnissa.

Yhteenveto

Etnisten suhteiden tutkimus on tähän asti keskittynyt tarkastelemaan enemmistön suhdetta vähemmistöön. Vähemmistöjen keskinäisistä suhteista ja niihin vaikuttavista tekijöistä on olemassa huomattavasti vähemmän tietoa. Vaikka etnisten tai uskonnollisten vähemmistöjen keskinäisistä suhteista on vain vähän tutkimusta, sen perusteella voidaan jo hahmotella eräitä päälinjoja.

Aiemman tutkimuksen perusteella voidaan erityisesti todeta kontekstin tärkeys: Kahden vähemmistöryhmän väliset suhteet eivät riipu ainoastaan kyseisistä ryhmistä itsestään vaan monin tavoin myös ympäröivästä yhteiskunnasta. Myös suhteella enemmistöryhmiin on merkitystä. Yhteiskunnallisesta enemmistöstä saadut kokemukset heijastuvat vähemmistöryhmien keskinäisiin suhteisiin esimerkiksi niin kutsutun kontaktin siirtovaikutuksen (*secondary transfer effect*, STE) kautta. Toisaalta on näyttöä toisiaan muistuttavien vähemmistöryhmien ”diagonaalisesta vihamielisyydestä” (*diagonal hostility*) – siitä, että toisen samankaltaisen vähemmistöryhmän läheisyys enemmistöön herättää vastustusta ja kielteisiä asenteita ryhmässä, joka kokee olevansa syrjitty enemmistön taholta.

Kontekstin merkitys vähemmistöjen välisiä suhteita muovaavana tekijänä on niin huomattava, että sama tekijä voi eri konteksteissa vaikuttaa jopa päinvastaisilla tavoilla. Esimerkiksi voimakas samaistuminen kansalliseen enemmistöön voi tilanteesta riippuen joko lähentää vähemmistöjä toisiinsa tai lisätä niiden välistä kilpailua.

Voimakas etninen ja uskonnollinen identiteetti ja kahden ryhmän välinen samankaltaisuus ovat myös esimerkkejä tekijöistä, joiden vaikutuksesta vähemmistöjen välisiin suhteisiin on olemassa ristiriitaisia tutkimustuloksia. Eräiden tutkimusten mukaan voimakas tunne kuulumisesta omaan etniseen tai uskonnolliseen ryhmään

ja ylpeys siitä ennakoivat keskimääräistä myönteisempää suhtautumista muihin etnisiin ryhmiin – toisten tutkimusten mukaan taas etninen tai uskonnollinen identiteetti on yhteydessä kielteisyyteen muita vähemmistöryhmiä kohtaan, eritoten jos se herättää ylemmyyden tuntoa tai edustaa ehdottomuutta. Hindriks, Verkuyten ja Coenders (2014) toteavat artikkelissaan: ”Vahvempi etninen vähemmistöidentiteetti voi merkitä turvallisempaa, vakaampaa tai sisäistetympää tunnetta etnisestä minuudesta, mikä tarjoaa perustan avoimuudelle ja hyväksynnälle muita ryhmiä ja kulttuureita kohtaan [- -]. Toisaalta se voi myös johtaa suurempaan taipumukseen suosia sisäryhmää ulkoryhmien asemasta, millä voi olla huomattavia seurauksia arjessa, esimerkiksi kun ihmisiä pyydetään asettamaan jokin ryhmä muiden edelle.”⁹ Tässä esitellyn tutkimuksen valossa perustelluin näkemys lienee, että ylemmyyden tuntoinen ja muut poissulkeva identiteetti on este myönteisten suhteiden kehittymiselle, mutta muuten tunne kuulumisesta omaan etniseen tai uskonnolliseen yhteisöön tukee myönteistä suhtautumista muihin.

Vastaavasti ryhmien välisten samankaltaisuuksien on todettu olevan yhteydessä sekä keskimääräistä kielteisempiin että myönteisempiin suhteisiin. Molemmille tuloksille voidaan tarjota myös teoreettisia perusteluita: Yhtäältä on näyttöä siitä, että oman erityislaadun säilyttäminen on keskeinen ryhmien toimintaa säätelevä tekijä. Toisaalta yhteiset arvot ja asenteet voivat lisätä ihmisten keskinäistä ymmärrystä ja lähentää heitä toisiinsa yli ryhmärajojen.

Monissa tutkimuksissa on ollut vähintään implisiittisenä oletuksena, että enemmistöjen ja vähemmistöjen välisiä suhteita koskevat tulokset voidaan yleistää koskemaan etnisiä suhteita yleensä. Vähemmistöjen keskinäisiin suhteisiin vaikuttavat tekijät ovatkin jossain määrin samanlaisia kuin tekijät, jotka säätelevät enemmistön ja vähemmistön välisiä suhteita. Muun muassa eräät vähemmistöjä koskevat stereotyyppiat voivat olla laajalti jaettuina sekä enemmistön että vähemmistöjen keskuudessa. Yuki Fujioka (2011) on omassa tutkimuksessaan osoittanut esimerkiksi, että negatiiviset mediaesitykset latinoista voimistivat yhtä lailla sekä valkoihoisten

9 ”Stronger ethnic minority identity might imply a more secure, stable, or achieved sense of ethnic self that provides the basis for acceptance and openness to other groups and cultures [- -]. Yet it can also lead to a higher tendency to favor the ingroup above outgroups, which might have real consequences in everyday life, for example, when people are asked to choose one group over the other.”

että afrikkalaisafrikkalaisten käsitystä latinoista uhkana ja sitä kautta myös kielteisiä asenteita latinoita kohtaan.

On myös tekijöitä, jotka vaikuttavat sekä enemmistön ja vähemmistön välisiin että vähemmistöjen keskinäisiin suhteisiin mutta jossain määrin eri tavoilla tai eriasteisesti. Ryhmien välinen positiivinen kontakti on tästä hyvä esimerkki: tutkimusten mukaan myönteinen kontakti parantaa yleisesti ryhmien suhtautumista toisiaan kohtaan, mutta vaikutus enemmistön asenteisiin vaikuttaisi olevan erityisen suuri.

Phinney, Ferguson ja Tate (1997) ovat omassa tutkimuksessaan kehittäneet mallin selittämään etnisten vähemmistöryhmien välisiä suhteita. Mallin mukaan yhden vähemmistöryhmän asenteet muita kohtaan riippuvat ryhmien välisestä vuorovaikutuksesta ja ryhmän jäsenten asenteista omaa ryhmäänsä kohtaan; mitä myönteisemmin tutkittavat asennoituivat omaan sisäryhmäänsä ja mitä enemmän heillä oli vuorovaikutusta muiden vähemmistöryhmien kanssa, sitä positiivisemmin he suhtautuivat muihin vähemmistöihin. Kuten kontaktihypoteesin perusteella voidaan olettaakin, ryhmien välinen kanssakäyminen vaikuttaa olennaisesti siihen, millaisiksi ryhmien väliset suhteet muotoutuvat: mitä enemmän kahdella ryhmällä on myönteistä kanssakäymistä, sitä paremmin yhden ryhmän jäsenet suhtautuvat toiseen ryhmään. Ryhmien välisen vuorovaikutuksen määrä puolestaan riippuu ympäristön – naapuruston tai koulun – etnisestä monimuotoisuudesta. Mitä enemmän ympäristössä on erilaisia etnisyyksiä, sitä enemmän se tarjoaa tilaisuuksia eri etnisten ryhmien välisille kohtaamisille.

Vaikka erilaisten etnisten suhteiden taustalla on siis samanlaisia tekijöitä, eräät tekijät ovat ominaisia nimenomaan vähemmistöjen välisille suhteille. Olemme edellä käsitelleet esimerkiksi konfliktien ylirajaista leviämistä maahanmuuttajayhteisön alkuperämaasta muualle diasporisen yhteisön keskuuteen. Tällaisia tekijöitä on kuitenkin toistaiseksi tutkittu vain vähän, ja jatkossa niihin olisikin syytä paneutua enemmän.

Tutkimuksen anti käytännön toimenpiteille

Yhteinen identiteetti

Olemme edellä kuvanneet yhteisen sisäryhmäidentiteetin mallia, jonka mukaan eräs tapa lähentää vähemmistöjä toisiinsa on etsiä niille jokin yhdistävä kattoidentiteetti. Tällaisena eri maahanmuuttajaryhmiä yhdistävänä tekijänä voi toimia esimerkiksi samaistuminen uuteen kotimaahan. Toisin sanoen, yhteinen kokemus suomalaisuudesta ja suomalaiseen yhteiskuntaan kuulumisesta voisi edistää Suomen vähemmistöjen hyviä suhteita.

Viime vuosikymmeninä on alettu entistä enemmän korostaa identiteetin tarinalluonnetta (ks. Ahonen, 2001). Niin sanottujen narratiivisten identiteettikäsitteiden mukaan sekä henkilökohtaiset että yhteisölliset identiteetit rakentuvat tarinoista, joita ihmiset kertovat itsestään itselleen. Tarinoihin saadaan aineksia perheenjäseniltä, koulusta, tiedotusvälineistä, erilaisista kulttuurituotteista ja niin edelleen. Esimerkiksi Tuntemattoman sotilaan ja muiden vastaavien teosten kertoma tarina kansakunnan historiasta on vaikuttanut paljon siihen, miten suomalaisuus edelleen ymmärretään. (Ks. esim. Pauha & Jasinskaja-Lahti, 2013.)

Yhteistä kattoidentiteettiä voidaankin yrittää rakentaa yhdistämällä eri yhteisöt osaksi yhtä suurta tarinaa. Sirkka Ahonen (2001) sekä Varun Uberoi ja Tariq Modood (2013) ovat esimerkiksi ehdottaneet, että historian opetuksessa tuotaisiin paremmin esille kansakunnan moneen suuntaan levittäytyviä juuria sekä menneisyyden vaihtoehtoisia tulkintoja. Koulun tehtävänä on tukea yhteiskunnallista koheesiota tarjoamalla aineksia yhteisen kansallisen identiteetin kehittymiselle, ja siksi historian opetuksessa kansakunnan tarinan on oltava inklusiivinen ja tarjottava kaikille

mahdollisuus kokea yhteenkuuluvuutta ja kokea oman ryhmänsä panoksen yhteiskuntaan olevan tunnustettu. Vastaavasti suomalaisessa kouluopetuksessa on syytä huomioida etnisen ja uskonnollisen moninaisuuden pitkä historia Suomessa. (Vrt. Pauha & Jasinskaja-Lahti, 2013.)

Identiteetin rakentaminen hallinnollisilla toimilla on kuitenkin haastavaa. Lisääntynyt maahanmuutto on monissa maissa johtanut toimenpiteisiin, joilla kansallista identiteettiä on pyritty määrittelemään uudelleen. Etnisten tuntomerkkien sijasta kansakuntaan kuulumisen on haluttu kytkeä uskollisuuteen kansallisille laeille tai vastaaville kansalaishyveille. Tutkimustulosten valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, että tällaisten hankkeiden menestys on ollut varsin vaatimatonta. Laajat, kansainväliset kyselyt ovat esimerkiksi osoittaneet, että etnisyyden asema kansallisen identiteetin perustana on huomattavan vahva ympäri Eurooppaa. (Jones & Smith, 2001.)

Hallinnollisten identiteettiprojektien rajoista on saatu myös suoraa tutkimusnäyttöä: Ananthi Al Ramiah ja Miles Hewstone (2012) ovat omassa pitkittäistutkimuksessaan tarkastelleet Malesiassa toteutetun hankkeen vaikutuksia kolmen eri etnisen ryhmän kansallisen yhtenäisyyden tunteeseen ja ulkoryhmäsuhteisiin. Tutkimuksessa todettiin, että hankkeen vaikutukset olivat sen kuluihin nähden vaatimattomat eikä koeryhmän ja kontrolliryhmän välillä todettu mainittavia eroja.

Yhteistä identiteettiä on vastikään peräänkuulutettu myös eri uskonnollisten ryhmien yhteensaattamiseksi. Esimerkiksi Jonas Kunst ja hänen kollegansa (Kunst & Thomsen, 2015; Kunst, Thomsen & Sam, 2014) osoittivat tutkimuksissaan, että voi olla hedelmällistä rakentaa vuoropuhelu eri kristittyjen ja muslimiryhmien välillä nojaten yhteisiin teologisiin lähtökohtiin ja esimerkiksi abrahamilaisuuteen. Tutkijoiden mukaan tällaisen vuoropuhelun esteenä on kuitenkin uskonnollinen fundamentalismi, joka ruokkii uskonnollisia konflikteja.

Yhteisen kansallisen tai uskonnollisen identiteetin lisäksi pitää tukea myös kunkin vähemmistön omaa identiteettiä. Etnisiin vähemmistöihin kuuluvia yhdysvaltalaisnuoria tutkineet Phinney, Ferguson ja Tate (1997) asettuvat tutkimustulostensa perusteella tällaisen monikulttuurisuuspolitiikan kannalle: Tutkimuksissaan Phinney ja kumppanit totesivat, että myönteinen asennoituminen omaan etniseen ryhmään ennakoii myönteistä asennetta myös muihin ryhmiin. Siksi oman etnisen identitee-

tin vahvistamiseen pyrkivät koulutukselliset ynnä muut toimenpiteet ovat tutkijoiden mukaan perusteltuja.

Kontaktit ja dialogi

Kontaktihypoteesiin perustuvan tutkimuksen mukaan on kiistatonta, että myönteiset ryhmien väliset kontaktit ja niitä tukeva yhdyskuntasuunnittelu edistävät ryhmien välisiä myönteisiä suhteita (Pettigrew & Tropp, 2006). Vähemmistöjen elinympäristöjä kartoittaneet tutkimukset tukevat olettamusta: monietniset koulut ja naapurustot edistävät eri ryhmien välisiä kohtaamisia ja sitä kautta myös niiden hyviä suhteita. Kaupunkisuunnittelussa olisikin syytä välttää etnisten ryhmien keskittymistä omille asuma-alueilleen ja sen sijaan tukea arjen kohtaamisia eri vähemmistöjen välillä. (Ks. myös Oliver & Wong 2003.)

EVVR-hankkeen erityisenä tavoitteena oli kehittää menetelmiä etnisten vähemmistöjen välisen rasmin vähentämiseen ja niiden keskinäisen suvaitsevaisuuden lisäämiseen. Hankkeen lopputuloksena syntyikin erityisesti koulujen ja nuorisotoimen käyttöön tarkoitettu vertaisryhmämenetelmä, joka sisältää kaikkiaan 16 erilaista harjoitusta. Harjoitukset on suunnattu 9–25-vuotiaille lapsille ja nuorille, eikä niiden tekeminen edellytä täydellistä suomen kielen taitoa. Vertaisryhmä kokoontuu yhteensä kymmenen kertaa ja siihen voi kerrallaan osallistua 4–6 nuorta. Ryhmässä käsitellään etnisten vähemmistöjen välistä rasismia myös suoraan, mutta etnisiä suhteita pyritään edistämään etupäässä epäsuorasti, tukemalla nuorten identiteetin ja arvojen kehittymistä. (Kyllönen, 2016.)

Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian oppiaineessa parhaillaan meneillään olevan MONNI-hankkeen puitteissa on arvioitu etnisesti moninaisten koulujen syrjinnän vastaisen pedagogiikan keinoja sekä käytäntöjä etniseen syrjintään puuttumiseksi ja sen ennaltaehkäisemiseksi. Hankkeessa on myös kehitetty välilliseen kontaktiin perustuvaa interventiota. (Renko, Larja, Liebkind & Solares, 2012.) Intervention kehittämistyön ensimmäiset tulokset osoittivat, että sekä enemmistösuomalaiset että maahanmuuttajataustaiset oppilaat näkivät ryhmien väliset kontaktit tulevaisuudessa yhä tärkeämmiksi, vaikka heidän asenteensa toisiaan kohtaan eivät juuri muuttuneet intervention myötä (Liebkind, Mähönen, Solares, Solheim

& Jasinskaja-Lahti, 2014). Interventiotyö jatkuu edelleen tavoitteena tutkia, miten koulun oma henkilökunta voi tehokkaasti tukea suvaitsevaisuutta koulussaan.

Suomessa toimii myös useita instituutioita, joita on perustettu nimenomaan edistämään uskonnollisten yhteisöjen keskinäistä kanssakäymistä ja uskontodialogia. Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen presidentti Tarja Halonen alkoi kutsua Suomen uskonnollisia johtajia koolle säännöllisesti. Vuonna 2011 tämän yhteistyön pohjalta perustettiin USKOT-foorumi, joka kokoaa yhteen kristinuskon, juutalaisuuden ja islamin edustajat. Suomen Evankelis-luterilainen kirkko ja Suomen Ekumeeninen Neuvosto ry (SEN) edustavat USKOT-foorumissa kristinuskkoa, Suomen Juutalaisten Seurakuntien Keskusneuvosto ry juutalaisuutta, Suomen Islam-seurakunta tataarimuslimeita ja Suomen Islamilainen Neuvosto ry (SINE) muita muslimeita. USKOT-foorumin näkyvintä toimintaa ovat erilaiset kannanotot, joissa foorumin jäsenet ovat muun muassa tuominneet uskonnon nimissä tapahtuvan väkivallan. Julkilausumat, joita uskonnolliset johtajat antavat yhteisöjensä nimissä, eivät toki välttämättä vastaa riviuskovien asenteita tai heidän tosiasiallista käyttäytymistään. On myös syytä huomata, että mainitut organisaatiot eivät suinkaan edusta kaikkia kyseisten uskontokuntien kannattajia Suomessa. Esimerkiksi Suomen suurin shiialainen yhteisö, Resalat islamilainen yhdyskunta, ja eräät muut keskeiset muslimiyhteisöt ovat jättäytyneet Suomen Islamilaisen Neuvoston ulkopuolelle.

Uskontojen välinen dialogi on keskeinen teema myös keskustelussa, jota parhailaan käydään uskonnonopetuksen uudistamisesta. On esitetty, että oman uskonnon opetuksesta tulisi siirtyä kaikille oppilaille yhteiseen katsomusaineeseen, koska se edistäisi kohtaamisia eri uskontoja edustavien oppilaiden välillä ja tukisi siten dialogia ja keskinäistä ymmärrystä. Kaikille yhteinen katsomusaine on jo käytäntönä kaikissa Pohjoismaissa Suomea lukuun ottamatta. (Kallioniemi, 2007.)

On kuitenkin myös tahoja, jotka katsovat juuri nykyisenkaltaisen oman uskonnon opetuksen parhaiten tukevan uskontojen välistä dialogia (ks. esim. Huttunen, 2015). Kuten edellä on todettu, on olemassa näyttöä siitä, että vahva etninen identiteetti edistää etnisten ryhmien välistä suvaitsevaisuutta; vastaavasti voidaan olettaa, että vahva uskonnollinen identiteetti tukee uskontojen välistä kanssakäymistä – paitsi silloin, kun uskonnollisuuteen kuuluu käsitys vain yhdestä oikeasta uskontulkinnasta.

Kaikille yhteisen katsomusaineen ja oman uskonnon opetuksen lisäksi on ehdotettu myös välimallia, johon kuuluu sekä eriytettyjä että kaikille yhteisiä oppisisältöjä. Tämän mallin mukaan koululaiset saisivat edelleen opetusta omassa uskonnossaan, mutta sen lisäksi heillä olisi myös yhteistä opetusta, jonka tarkoituksena on tukea suomalaisen kulttuurin juurien ja muiden katsomusperinteiden ymmärrystä. (Kallioniemi, 2007.)

Ylirajaiset suhteet

Vähemmistöjen välisten suhteiden ylirajaisen ulottuvuuden käsittelyyn liittyy erityisiä haasteita. Ylirajaisten konfliktien käsittely saattaa vaatia erityistä asiantuntemusta esimerkiksi vähemmistön kulttuurista tai maahanmuuttajayhteisön alkuperämaan historiasta ja poliittisesta tilanteesta, ja jo pelkkä konfliktien tunnistaminen voi olla hankalaa vähemmistön ulkopuolelta tulevalle työntekijälle. Konfliktien sivuuttaminen ei kuitenkaan poista niitä: Tutkiessaan Turun irakilaisyhteisöjä Marko Juntunen (2012) seurasi useita maahanmuuttajille suunnattuja lähiöprojekteja ja havaitsi, että projektien irakilaistaustaisten vertaistukihenkilöiden tuli pystyä tasapainottelemaan erilaisten sosiaalisten jännitteiden keskellä. Projektit pyrkivät myös pyyhkimään maahanmuuttajayhteisössä esiintyvät jännitteet maton alle esimerkiksi kieltämällä politiikasta puhumisen monikulttuurisuuskeskuksen tiloissa, mikä puolestaan johti siihen, ettei projekti enää kohdannut kohderyhmänsä sosiaalista todellisuutta.

Transnationaalisten siteiden ja diasporisten identiteettien merkityksen ollessa tärkeitä monille etnisille ja uskonnollisille vähemmistöryhmille on ensisijaisen tärkeää, että heillä on mahdollisuus kehittää vahva kansallinen identiteetti ja suhteet kansalliseen enemmistöryhmään. Vahva kiinnittyminen yhteiskuntaan on tae sille, että ryhmän pystyvyyden ja arvostuksen lähteitä löytyy yhteisen sisäryhmän sisältä eikä sen ulkopuolelta: siinä missä ylirajaiset suhteet palvelevat jatkuvuuden ja jaetun identiteetin tarpeita, kansallinen ryhmäjäsenyys tukee ryhmän arvostuksen ja ryhmäitsetunnon tunteita.

Katse tulevaisuuteen

Toistaiseksi meillä on vain vähän tutkittua tietoa eri toimenpiteiden vaikutuksista vähemmistöjen välisiin suhteisiin. Aiheesta – kuten vähemmistöjen välisestä suhteesta ylipäätään – tarvitaankin kipeästi lisää tutkimusta. Tutkimuksen tarvetta korostaa entisestään se, että kysymys on huomattavan monimutkaisesta ilmiöstä. Suunniteltaessa vähemmistöjen välisiin suhteisiin kohdistuvia toimenpiteitä onkin syytä olla tietoinen eri tekijöiden ja olosuhteiden monimutkaisesta dynamiikasta.

Vaikka tutkimusta kaivataan lisää, jotain sentään jo tiedetään: Ehkä selkeintä näyttöä meillä on yhteiselön suotuisista vaikutuksista. Kun ihmiset tapaavat ja oppivat tuntemaan toisiaan myönteisissä merkeissä, konfliktit ja jännitteet heidän välillään lievenevät. Positiivisten kohtaamisten tukeminen ei kuitenkaan tarkoita erimielisyyksien välttelyä ja niistä vaikenemista. Erimielisyydet on päinvastoin pyrittävä tunnistamaan ja tunnustamaan, koska vain siten niitä voidaan käsitellä rakentavasti.

Kuten edellä todettiin, eräs positiivisen kontaktin keskeinen edellytys on ryhmien tasa-arvoisuus. Vähemmistöjen tasaveroinen kohtelu ja etnisten hierarkioiden purkaminen ovat muutenkin olennaisia tekijöitä kaikissa vähemmistöihin kohdistuvissa toimenpiteissä. On tärkeää tarjota eri vähemmistöjen jäsenille kokemus siitä, että he ovat tärkeä osa yhteiskuntaa ja heidän ääntään kuullaan.

Maykel Verkuyten (2014) kumppaneineen on korostanut kategoriatarpeellisuuden (*category indispensability*) roolia etnisissä suhteissa. Kategoriatarpeellisuus toteutuu, kun eri ihmisryhmät näkevät toisensa erottamattomina ja tarpeellisina osina jotain suurempaa kategoriata, esimerkiksi kansallista yhteisöä. Kategoriatarpeellisuudella on myös suotuisia vaikutuksia ihmisryhmien keskinäiselle yhteiselölle. Verkuyten on työtovereineen osoittanut esimerkiksi, että vähemmistöjen pitäminen olennaisena osana kansallista kokonaisuutta lisää kansallisen enemmistön myönteisyyttä vähemmistöjen oikeuksia kohtaan. (Verkuyten, Martinovic & Smeekes, 2014.) Suomalainen sananlasku ”arvaa [= tunne] oma tilasi, anna arvo toisellekin” on hyvä ohjenuora myös toimimiseen vähemmistöjen kanssa; kun toinen nähdään arvokkaana osana yhteistä projektia, on saatu hyvät lähtökohdat myönteisten suhteiden rakentamiseen.

Lähteet

- Ahonen, S. (2001). Politics of identity through history curriculum: narratives of the past for social exclusion-or inclusion?. *Journal of curriculum studies*, 33(2), 179-194.
- Al Ramiah, A., & Hewstone, M. (2012). 'Rallying around the flag': Can an intergroup contact intervention promote national unity? *British Journal of Social Psychology*, 51, 239-256.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading: Addison-Wesley.
- Arends-Tóth, J., & Van De Vijver, F. J. (2003). Multiculturalism and acculturation: views of Dutch and Turkish-Dutch. *European Journal of Social Psychology*, 33(2), 249-266.
- Bauer, T., & Zimmermann, K. F. (1997). Network migration of ethnic Germans. *International Migration Review*, 31 (1), 143-149.
- Bikmen, N. (2011). Asymmetrical effects of contact between minority groups: Asian and Black students in a small college. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 17, 186-194.
- Brewer, M. B. (1999). The psychology of prejudice: Ingroup love and outgroup hate? *Journal of social issues*, 55(3), 429-444.
- Brylka, A., Jasinskaja-Lahti, I., & Mähönen, T. A. (2016) The majority influence on interminority attitudes: The secondary transfer effect of positive and negative contact. *International Journal of Intercultural Relations*, 50, 76-88.
- Christ, O., Hewstone, M., Tausch, N., Wagner, U., Voci, A., Hughes, J., & Cairns, E. (2010). Direct Contact as a Moderator of Extended Contact Effects: Cross-Sectional and Longitudinal Impact on Outgroup Attitudes, Behavioral Intentions, and Attitude Certainty. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(12), 1662-1674.
- Conley, T. D., Rabinowitz, J. L., & Matsick, J. L. (2016). US ethnic minorities' attitudes towards Whites: The role of shared reality theory in intergroup relations. *European Journal of Social Psychology*, 46, 13-25.
- Craig, M. A., & Richeson, J. A. (2016). Stigma-Based Solidarity: Understanding the Psychological Foundations of Conflict and Coalition Among Members of Different Stigmatized Groups. *Current Directions in Psychological Science*, 25(1), 21-27.
- Craig, M. A., & Richeson, J. A. (2012). Coalition or derogation? How perceived discrimination influences intraminority intergroup relations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102, 759-777.
- Cummings, S., & Lambert, T. (1997). Anti-Hispanic and Anti-Asian sentiments among African Americans. *Social Science Quarterly*, 78(2), 338-353.
- Eller, A., Abrams, D., & Gomez, A. (2012). When the direct route is blocked: The extended contact pathway to improving intergroup relations. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(5), 637-646.
- Forsell, E. (2016). *Intergroup Relations in Minority-Minority Contexts*. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Frindte, W., Boehnke, K., Kreikenbom, H., & Wagner, W. (toim.) (2012). *Lebenswelten junger Muslime in Deutschland: Ein sozial- und medienwissenschaftliches System zur Analyse, Bewertung und Prävention islamistischer Radikalisierungsprozesse junger Menschen in Deutschland*. Berlin: Bundesministerium des Inneren.
- Fujioka, Y. (2011). Perceived threats and Latino immigrant attitudes: How White and African American college students respond to news coverage of Latino immigrants. *Howard Journal of Communications*, 22(1), 43-63.

- Gaertner, S. L., & Dovidio, J. F. (2014). Reducing intergroup bias: The common ingroup identity model. Philadelphia, PA: Psychology Press.
- Haastettu kirkko (2012). Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Hagendoorn, L. (1995). Intergroup biases in multiple group systems: The perception of ethnic hierarchies. *European review of social psychology*, 6(1), 199–228.
- Hindriks, P., Verkuyten, M., & Coenders, M. (2014). Interminority Attitudes: The Roles of Ethnic and National Identification, Contact, and Multiculturalism. *Social Psychology Quarterly*, 77(1), 54–74.
- Huhtala, S. (2016). Historiatietoisuuden opetuksesta apua ongelmallisiin etnisten vähemmistöryhmien välisiin suhteisiin. Teoksessa: K. Kyllönen (toim.) Etnisten vähemmistöryhmien välinen rasismi Suomessa. Non Fighting Generation ry, Helsinki: Books on Demand. 170–189.
- Huhtala, S. (2015). "Koska sitä ollaan täällä sen takia ja se vaan on, eikä sitä unohdeta": Jugoslavia-taustaisten nuorten historiatietoisuus ja etniset suhteet Suomessa 2010-luvulla. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos.
- Huttunen, H. (2015). Tasa-arvoa edistävä katsomusaine on jo olemassa! [http://www.ekumenia.fi/etusivu/blogit_-_bloggar/heikki_huttunen/tasa-arvoa_edistava_katsomusaine_on_jo_olemassa/] 18.4.2016.
- Ihalainen, K. (2012). Kontaktihypoteesi vähemmistö-vähemmistökontekstissa, sosiaalisen identiteetin näkökulma. *Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma*. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta.
- Jaakkola, M. (2009). Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007. Tutkimuksia 2009/1. Helsingin kaupungin tietokeskus: Helsinki.
- Jetten, J., Spears, R., & Postmes, T. (2004). Intergroup Distinctiveness and Differentiation: A Meta-Analytic Integration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 862–879.
- Jo, M. H. (1992). Korean merchants in the black community. *Ethnic and Racial Studies*, 15(3), 395–411.
- Jones, F. L., & Smith, P. (2001). Diversity and Commonality in National Identities: An Exploratory Analysis of Cross-national Patterns. *Journal of Sociology*, 37(1), 45–63.
- Judaken, J. (2008). So what's new? Rethinking the 'new antisemitism' in a global age. *Patterns of Prejudice*, 42(4/5), 531–560.
- Juntunen, M. (2012). Diasporiset hiljaisuudet: irakilaisyhteisön hiljaiset jännitteet ja viranomaistoiminta monikulttuurisessa lähiössä. Teoksessa: S. Keskinen, J. Vuori & A. Hirsiaho (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press. 174–205.
- Juntunen, M. (2008). Eurooppalaisen islamin järjestäytyminen ja auktoriteettien hajaantuminen. Teoksessa: T. Martikainen, T. Sakaranaho & M. Juntunen (toim.), *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 37–61.
- Kallioniemi, A. (2007). Näkökulmia eurooppalaiseen uskonnon opetukseen – oppiaineen kehittämisen haasteita Norjassa ja Suomessa. Teoksessa: A. Kallioniemi & E. Salmenkivi (toim.) *Katsomusaineiden kehittämishaasteita: Opettajankoulutuksen tutkinnonuudistuksen virittämää keskustelua*. Helsinki: Käyttäytymistieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. 55–77.
- Kangasniemi, M. (2012). Millaisia vaikutuksia on etnisellä ja kulttuurisella monimuotoisuudella? *Talous & Yhteiskunta*, 1/2012, 40–46.
- Kaukomaa, N. (2016). "Mä tiedän et se ilmiö on siinä, mut mä en nää enkä mä kuule" – Etnisiin vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten välinen rasismi koulussa tapahtuvana ilmiönä. Teoksessa: K. Kyllönen (toim.) *Etnisten vähemmistöryhmien välinen rasismi Suomessa*. Non Fighting Generation ry, Helsinki: Books on Demand. 16–35.
- Kirkon Ulkomaanapu (2015). Mikael Forssell ja Nikolai Alho ilahtuivat: Peace United -jalkapallot kovassa käytössä vastaanottokeskuksissa [<https://www.kirkonulkomaanapu.fi/ajankohtaista/uutiset/mikael-forssell-ja-nikolai-alho-ilahtuivat-ulkomaanapun-peace-united-jalkapallot-kovassa-kaytossa-vastaanottokeskuksissa/>] 6.12.2016.
- Koopmans, R. (2015). Religious Fundamentalism and Hostility against Outgroups: A Comparison of Muslims and Christians in Western Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(1), 33–57.

- Kunst, J. R., & Thomsen, L. (2015). Prodigal Sons: Dual Abrahamic Categorization Mediates the Detrimental Effects of Religious Fundamentalism on Christian–Muslim Relations. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 25(4), 293–306.
- Kunst, J. R., Thomsen, L., & Sam, D. L. (2014). Late Abrahamic reunion? Religious fundamentalism negatively predicts dual Abrahamic group categorization among Muslims and Christians. *European Journal of Social Psychology*, 44(4), 337–348.
- Kunst, J. R., Thomsen, L., Sam, D. L., & Berry, J. W. (2015). “We Are in This Together”: Common Group Identity Predicts Majority Members’ Active Acculturation Efforts to Integrate Immigrants. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(10), 1438–1453.
- Kyllönen, K. (2016). Kokemuksia etnisten vähemmistöryhmien välinen rasismi -hankkeesta. Teoksessa: K. Kyllönen (toim.) Etnisten vähemmistöryhmien välinen rasismi Suomessa. Non Fighting Generation ry, Helsinki: Books on Demand. 16–35.
- Kymlicka, W. (2010). The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies. *International social science journal*, 61(199), 97–112.
- Lebedeva, N., & Tatarko, A. (2008). Ethnic identity, group status and type of settlement as predictors of ethnic intolerance. *Psychology in Russia: State of the Art*, 1, 102–119.
- Lehti, M., Salmi, V., Aaltonen, M., Danielsson, P., Hinkkanen, V., Niemi, H., Siren, R., & Suonpää, K. (2014). Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 265. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Liebkind, K. (1998). Etnisten ryhmien identiteettineuvottelut. Teoksessa: A. R. Lahikainen & A.-M. Pirttilä-Backman (toim.) Sosiaalinen vuorovaikutus. Rauni Myllyniemen juhlaakirja. Helsinki: Otava. 100–119.
- Liebkind, K., Mähönen, T. A., Solares, E., Solheim, E., & Jasinskaja-Lahti, I. (2014). Prejudice-reduction in culturally mixed classrooms: The development and assessment of a theory-driven intervention among majority and minority youth in Finland. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 24(4), 325–339.
- Maahanmuuttovirasto (2015). Maahanmuuttoviraston myöntämät ensimmäiset oleskeluluvat ja Suomen kansalaisuuden saaneet 2015 [http://www.migri.fi/download/64996_Tilastograafit_2015_valmis.pdf?828c1d3eb02bd388] 12.4.2016.
- Martikainen, T. (2011). Maahanmuuttajien uskonnollisen taustan tilastollinen arvioiminen Suomessa. *Teologinen Aikakauskirja*, 116(3), 232–246.
- Mähönen, T. A., Brylka, A., & Jasinskaja-Lahti, I. (2014). Perceived ethnic superiority and immigrants’ attitudes towards multiculturalism and the national majority. *International Journal of Psychology*, 49(4), 318–322.
- Mähönen, T. A., Ihalainen, K., & Jasinskaja-Lahti, I. (2013). Specifying the contact hypothesis in a minority-minority context: A social identity perspective. *Zeitschrift für Psychologie*, 221(4), 223–231.
- Mähönen, T. A., & Jasinskaja-Lahti, I. (2015). The ironic effect of national identification on support for collective action. *European Journal of Social Psychology*, 45(5), 567–574.
- Oliver, J. E., & Wong, J. (2003). Intergroup prejudice in multiethnic settings. *American Journal of Political Science*, 47, 567–582.
- Ottaviano, G. I. P., & Peri, G. (2006). The economic value of cultural diversity: evidence from U.S. cities. *Journal of Economic Geography*, 6(1), 9–44.
- Ozzi, D. (2015). Revisiting the Albums Punk Fans Claimed Were a “Sell Out”. *Noisey*, 2.4.2015. [https://noisey.vice.com/en_uk/article/major-label-debut-punks-sell-out-albums-revisited] 21.12.2016.
- Pauha, T. (2016). Social Psychological Considerations of Muslim Identity Construction. *Esitelmä. EASR 2016 Conference – Relocating Religion*. 28.6.–1.7.2016, Helsinki.
- Pauha, T. J. (2015a). Ambassadors of Faith: Young Muslims Negotiating for Agency in the Face of Discursive Government. *Journal of Religion in Europe*, 8(1), 73–100.
- Pauha, T. J. (2015b). Finland. Teoksessa: O. Scharbrodt, S. Akgönül, A. Alibašić, J. S. Nielsen, & E. Račius (toim.) *Yearbook of Muslims in Europe*, Vol. 7. Leiden: Brill. 209–225.
- Pauha, T., & Jasinskaja-Lahti, I. (2013). “Don’t ever convert to a Finn”: Young Muslims writing about Finnishness. *Diaconia*, 4(2), 172–193.
- Pettigrew, T. F. (2009). Secondary transfer effect of contact: Do intergroup contact effects spread to noncontacted outgroups? *Social Psychology*, 40(2), 55–65.

- Pettigrew, T. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 65–85.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of personality and social psychology*, 90(5), 751–783.
- Phinney, J. S., Ferguson, D. L., & Tate, J. D. (1997). Intergroup attitudes among ethnic minority adolescents: A causal model. *Child Development*, 68(5), 955–969.
- Philip, C. L., Mahalingam, R., & Sellers, R. M. (2010). Understanding East Indians' attitudes toward African Americans: Do mainstream prejudicial attitudes transfer to immigrants? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(4), 651–671.
- Pirkkalainen, P. (2013). Transnational responsibilities and multi-sited strategies: voluntary associations of Somali diaspora in Finland. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 489. University of Jyväskylä: Jyväskylä.
- Plaut, V. C., Thomas, K. M., & Goren, M. J. (2009). Is multiculturalism or color blindness better for minorities? *Psychological Science*, 20(4), 444–446.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon and Schuster: New York, NY.
- Renko, E., Larja, L., Liebkind, K., & Solares, E. (2012). Selvitys syrjinnän vastaisen pedagogiikan keinoista ja käytännöistä. *Sisäasiainministeriön julkaisut*, 50, 2012.
- Rookwood, J. (2008). Soccer for Peace and Social Development. *Peace Review*, 20(4), 471–479.
- Roth, W. D., & Kim, N. Y. (2013). Relocating Prejudice: A Transnational Approach to Understanding Immigrants' Racial Attitudes. *International Migration Review*, 47(2), 330–373.
- Rubin, M., Paolini, S., & Crisp, R. J. (2010). A processing fluency explanation of bias against migrants. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(1), 21–28.
- Sisäministeriö (2016). Turvapaikanhakijoita saapui viime vuonna ennätysmäärä. [<https://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat>] 9.2.2016.
- Sisäministeriö (2014). Väkivaltainen ekstremismi Suomessa – tilannekatsaus 2/ 2014. Sisäisen turvallisuuden ohjelma, raportti 10.9.2014. [https://www.intermin.fi/download/55540_Vakivaltainen_ekstremismi_Suomessa_-_tilannekatsaus_2-2014_FINAL.pdf?b7cf668c231ed288] 14.3.2016.
- Srouf, A., Sagy, S., Mana, A., & Mjally-Knani, S. (2013). Collective narratives as indicators of examining intergroup relations: The case of Palestinian Muslims and Christians in Israel. *International Journal of Conflict Management*, 24, 231–244.
- Suojelupoliisi (2015). Terrorismin uhka-arvio 3.11.2015. [http://www.supo.fi/terrorismintorjunta/terrorismin_uhka-arvio] 5.2.2016.
- Tajfel, H. (1979). Individuals and groups in social psychology. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 18, 183–190.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1982). The social identity theory of intergroup behavior. *Annual Review of Psychology*, 33, 1–39.
- Tihveräinen, T. (2016). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2015. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 10/2016. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Tihveräinen, T. (2015). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2014. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 8/2015. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Tiilikainen, M., & Koehn, P. H. (2011). Transforming the boundaries of health care: insights from Somali migrants. *Medical Anthropology*, 30(5), 518–544.
- Timonen, J. (2016). Suomalaisten nuorten muslimien käsityksiä shiialaisuudesta ja sunnalaisuudesta. Teoksessa: K. Kyllönen (toim.) *Etnisten vähemmistöryhmien välinen rasismi Suomessa*. Non Fighting Generation ry, Helsinki: Books on Demand. 190–223.
- Tilastokeskus (2015). Laatuseloste: Väestörakenne 2015. Helsinki: Tilastokeskus. [http://www.stat.fi/til/vaerak/2015/vaerak_2015_2016-04-01_laa_001_fi.html] 12.4.2016.
- Tilastokeskus (2014). Suomen tilastollinen vuosikirja 2014. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tossavainen, M. (2005). Arab and Muslim Anti-Semitism in Sweden. *Jewish Political Studies Review*, 17, 3-4
- Tropp, L. R., & Pettigrew, T. F. (2005). Relationships between Intergroup Contact and Prejudice among Minority and Majority Status Groups. *Psychological Science*, 16(12), 951–957.
- Uberoi, V., & Modood, T. (2013). Inclusive Britishness: A multiculturalist advance. *Political Studies*, 61(1), 23-41.

- Verkuyten, M. (2007). Religious group identification and inter-religious relations: A study among Turkish-Dutch Muslims. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(3), 341–357.
- Verkuyten, M. (2005). Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: testing the multiculturalism hypothesis. *Journal of personality and social psychology*, 88(1), 121–138.
- Verkuyten, M., Martinovic, B., & Smeekes, A. (2014). The Multicultural Jigsaw Puzzle Category Indispensability and Acceptance of Immigrants' Cultural Rights. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40(11), 1480–1493.
- Visintin, E. P., Brylka, A., Green, E. G. T., Mähönen, T. A., & Jasinskaja-Lahti, I. (2016). The Dynamics of Interminority Extended Contact: The Role of Affective and Cognitive Mediators. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 22(4), 467–478.
- Wenzel, M., Mummendey, A., & Waldzus, S. (2007). Superordinate identities and intergroup conflict: The ingroup projection model. *European review of social psychology*, 18(1), 331–372.
- White, J. B., & Langer, E. J. (1999). Horizontal hostility: Relations between similar minority groups. *Journal of Social Issues*, 55(3), 125–140.
- Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., & Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(1), 73–90.

Vähemmistöjen väliset suhteet: Tutkimustuloksia ja toimintaehdotuksia

Etnisten suhteiden tutkimus on pääasiassa keskittynyt tarkastelemaan enemmistön suhdetta vähemmistöön. Vähemmistöjen keskinäisistä suhteista, jännitteistä, ennakkoluuloista ja solidaarisuudesta sekä niihin vaikuttavista tekijöistä on huomattavasti vähemmän tietoa.

Raportti on systemaattinen katsaus etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen välisiä suhteita koskevaan tutkimukseen. Ryhmien välisten suhteiden pelkän kuvailun sijaan raportissa kootaan yhteen eri tutkimuksissa nousseet tekijät ja mekanismit, jotka selittävät suhteiden muodostumista.

Raportissa on käytännönläheinen ote: Se antaa tietoa siitä, millaisiin tekijöihin tulee kiinnittää huomiota ryhmien välisten konfliktien ennaltaehkäisemiseksi. Avaimia ovat muun muassa vahva vähemmistöjen kiinnittyminen yhteiskuntaan, sekä kunkin vähemmistön oman identiteetin tukeminen samalla kun rakennetaan yhdistävää kattoidentiteettiä ja yhteistä 'suurta tarinaa'. Myös ryhmien välisten positiivisten ja tasa-arvoisten kontaktien mahdollistaminen saa vahvaa empiiristä tukea.

Painettu

ISSN 1797-3554

ISBN 978-952-327-185-2

Verkkojulkaisu

ISSN 1797-3562

ISBN 978-952-327-186-9

Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

Paino: Lönnberg Print & Promo, 2017

